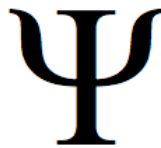

DET PSYKOLOGISKE FAKULTET

***Barn og ungdom fra planlagte lesbiske og homofile familier.
En litteraturgjennomgang av studier fra år 2010 til 2017***

HOVEDOPPGAVE
Profesjonsstudiet i psykologi

Karoline Gangsø Lindblom

Høst 2017

Veileder
Ingrid Dundas

Forord

Jeg har lenge ønsket å skrive om barn og ungdom som vokser opp med likekjønnede foreldre. Dette er et tema som engasjerer meg både personlig og faglig.

Takk til Ingrid Dundas som har veiledet meg på en konstruktiv måte. Dine ord og tilbakemeldinger har vært til hjelp i arbeidet, og betydningsfulle for min utholdenhet.

Aller mest vil jeg takke min kone. Din støtte har vært avgjørende. Endelig kan vi flytte inn i vårt nye hjem, og bygge rede for en ny fremtid.

Til opplysning: Jeg har valgt å plassere tabeller og figurer i selve teksten, fremfor etter referanselisten. Dette for lesbarhetens skyld.

Oslo, 14.12.2017

Karoline Gangsø Lindblom

Sammendrag

Denne litteraturgjennomgangen tar for seg studier av psykososiale utfall for barn og ungdom fra planlagte lesbiske og homofile familier. Ved hjelp av systematisk litteratursøk fant jeg 16 aktuelle studier publisert mellom år 2010 og 2016. Studiene var fra USA, Nederland, Israel og Italia. Av disse var det kun én studie som inkluderte barn fra planlagte homofile familier i utvalget. Studiene har tilsammen studert 296 barn og ungdom fra planlagte lesbiske familier, og 20 barn fra planlagte homofile familier (alder: 3-18 år). Ved hjelp av spørreskjemaer og intervjuer med lesbiske og homofile foreldre og/eller deres barn, har studiene undersøkt utfall vedrørende emosjonell fungering, atferdsmessig tilpasning, opplevd stigmatisering, relasjoner til jevnaldrende, forelder-barn-relasjonen, aspekter ved kjønn og/eller seksualitet, skoleferdigheter og rusmiddelbruk. På tross av at opplevd stigmatisering var en risikofaktor for emosjonell og atferdsmessig tilpasning, skåret barn og ungdom fra planlagte lesbiske familier likt eller bedre på de fleste indikatorer for psykososial fungering sammenlignet med barn fra tradisjonelle heterofile familier. Det samme gjaldt for barn fra planlagte homofile familier, men det er behov for mer forskning på denne gruppen. I den grad studiene fant forskjeller mellom barn/ungdom fra planlagte lesbiske familier og jevnaldrende med heterofile foreldre, var dette oftest i favør av førstnevnte gruppe. Studiene har imidlertid metodiske svakheter med hensyn til utvalg og informasjonskilder. Dette vil bli nærmere diskutert.

Abstract

This literature review addresses studies of psychosocial outcomes for children and adolescents in planned lesbian and gay families. A systematic literature search detected 16 relevant studies published between the years 2010 and 2016. The studies were from the USA, the Netherlands, Israel and Italy. Of these, there were only one study that included children in planned gay families in the sample. The studies encompassed a total of 296 offspring raised in planned lesbian families, and 20 offspring in planned gay families (age range 3-18 years). By using questionnaires and interviews with lesbians and gay parents and/or their offspring, the studies examined outcomes regarding emotional function, behavioural adaptation, perceived stigmatization, relationships to peers, parent-child relationships, gender aspects and/or sexuality, school skills and substance use. Though experiencing stigmatization was a risk factor to emotional and behavioural adaptation, offspring in planned lesbian families scored similar or better on most indicators of psychosocial function, compared to children in traditional heterosexual family contexts. The same holds for children in planned gay families, but more research should be done for this group. To the extent that studies found differences between offspring in planned lesbian families and children with heterosexual parents, this was usually in favour of children in planned lesbian families. However, the studies have methodological weaknesses in terms of selection and information sources. This will be discussed in more detail.

Innholdsfortegnelse

Forord	ii
Sammendrag	iii
Abstract	iv
INTRODUKSJON	1
Formål med oppgaven	2
Relevans	3
Begrepsavklaring	4
Bakgrunn	5
Norske forhold	5
Lovmessige aspekter	5
Ukjent populasjon	5
Holdninger i endring	6
Tidligere forskning	7
Startpunktet for systematisk forskning på barn med ikke-heterofile foreldre	7
Oversikt over tidligere forskningsresultater	8
Kritikk av forskningen	9
Psykologiske teorier om foreldrenes betydning for barns psykososiale utvikling ..	10
METODE	12
Inklusjonskriterier	12
Eksklusjonskriterier	12
Søkeord og søkestrategi	13
Tabell 1. Oversikt over søkeord	14
Figur 1. Flytdiagram over antall treff (n) og seleksjonsprosessen	14
Valg av utfallskategorier	14
RESULTATER	15
Tabell 2. Oversikt over studier	16
Sentrale karakteristikk ved de inkluderte studiene	22
Utfallskategorier	23
Emosjonell fungering	23
Atferdsmessig tilpasning	26
Opplevd stigmatisering	29
Relasjoner til jevnaldrende	33

Relasjonen mellom barn/ungdom og foreldre	35
Skoleferdigheter	39
Aspekter ved kjønn og/eller seksualitet	39
Rusmiddelbruk	43
DISKUSJON	44
Hovedfunn	45
Hvorfor foreligger det så lite forskning på barn fra planlagte homofile familier?	47
Trenger barn både en mor og en far?	49
Tilknytning og trygg base	49
Betydningen av rollemodeller	51
Farsfravær, seksuell orientering og primitive impulser	53
Metodiske og teoretiske aspekter ved studiene	54
Studiens informasjonskilder: foreldre mot strømmen og glansbilde-barn?	54
Studiens utvalg	55
Forskningsspørsmålene	57
Kan resultatene generaliseres til norske forhold?	58
Videre forskning	59
KONKLUSJON	60
Referanser	61

Barn og Ungdommer fra Planlagte Lesbiske og Homofile Familier

I FNs konvensjon for barns rettigheter (2003) blir familie beskrevet som den ”grunnleggende enhet i samfunnet” og ”den naturlige rammen for barns vekst og trivsel” (s. 6). Imidlertid har familieinstitusjonen gjennomgått store endringer de siste tiårene. Fremveksten av samboerskap og skilsmisser på syttitallet utfordret kjernefamiliens tradisjonelle form. Videre ble dens heteronormative posisjon utfordret i forbindelse med innføringen av partnerskapsloven i 1993 og deretter loven om likekjønnet ekteskap i 2009 (Stiklestad, 2012). Den sistnevnte lovendringen gav dessuten likekjønnede par nye muligheter og rettigheter til foreldreskap (Endringslov til ekteskapsloven, 2008).

På tross av at kjernefamilien allerede var blitt utfordret tidligere, skapte forslaget og innføringen av den nye ekteskapsloven stor debatt. Særlig var bekymringene for likekjønnet foreldreskap stor (Anderssen & Hellesund, 2009; Folgerø, 2008; Hollekim, Slaatten, & Anderssen, 2012). Flere mente at dette var i strid med FNs barnekonvensjon (se f.eks. Løyning et al., 2005), og det ble uttrykt bekymringer for hvilke konsekvenser det ville gi for barnas psykologiske og sosiale utvikling å vokse opp uten en far (i lesbiske familier) eller uten en mor (i homofile familier).

Barn med likekjønnede foreldre er imidlertid en heterogen gruppe, i den forstand at de har blitt del av familien på ulike måter (Power et al., 2010). Noen er opprinnelig født inn i en heterofil familiekontekst, men vært gjennom en familietransaksjon etter at mor eller far brøt ut av forholdet og ”kom ut” som lesbisk eller homofil. Andre barn har blitt del av familien gjennom adopsjon eller fosterhjemsordninger. En siste gruppe utgjør barn som er født inn i en homofil eller lesbisk familiekontekst ved hjelp av donorinseminasjon eller surrogati. I litteraturen omtales denne sistnevnte familietyper gjerne som planlagte lesbiske eller homofile familier (se nærmere definering av begrepene i eget avsnitt).

Patterson (2017), en anerkjent forsker innenfor fagfeltet, etterlyser forskning som ser på hver av de ulike gruppene av barn med likekjønnede foreldre, fremfor å studere dem som en gruppe. Hun mener at forskere bør anerkjenne at barn som vokser opp med likekjønnede foreldre kan ha ulike erfaringer og utgangspunkt. Barn fra planlagte lesbiske og homofile familier er, i motsetning til fosterbarn og adoptivbarn, biologisk knyttet til en av foreldrene som de vokser opp med. Og til forskjell fra barn som opprinnelig er født inn i en heterofil familiekontekst, har de ikke opplevd en forelders mulige identitetskrise og samlivsbrudd i overgangen fra en heterofil ramme til lesbisk eller homofil. Barn fra planlagte lesbiske og homofile familier er med andre ord unntatt fra visse faktorer som i seg selv kan ha betydning for psykososial fungering (Bos, Balen, & Boom, 2005).

Det foreligger flere litteraturgjennomganger og metaanalyser av studier som har studert psykososiale utfall for barn med likekjønnede foreldre. Derimot er det få gjennomganger som ser spesifikt og separat på studier med utvalg som kun består av barn fra planlagte lesbiske og homofile familier (slik dette er definert nedenfor). Bos og van Balen (2010) gjorde dette for snart åtte år siden. Imidlertid poengterte forfatterne at mange av studiene studerte samme utvalg, at det var få studier av planlagte homofile familier, samt at dataene ofte var basert på få kilder (kun selvrapporing og/eller foreldrerapporing). Det foreligger dermed et behov for å se nærmere på forskningen som er publisert etter litteraturgjennomgangen til Bos og van Balen (2010).

Formålet med Oppgaven

Formålet med litteraturgjennomgangen er å beskrive, kategorisere og vurdere nyere forskning som har undersøkt psykologiske og sosiale utfall for barn og ungdommer som er unnfanget ved hjelp av donorinseminasjon eller født ved surrogati, og som vokser opp med likekjønnede foreldre. Dette for å kunne si noe om hva vi i dag vet om psykososial fungering for denne gruppen av barn og ungdommer. Jeg vil se på hvilke typer utfall studiene har tatt for

seg, hvilke resultater som rapporteres, samt drøfte metodiske aspekter ved studiene, særlig med hensyn til utvalg og informasjonskilder.

Det vil komme frem senere i oppgaven at kun én av studiene som tilfredsstilte kriteriene, hadde benyttet et utvalg med barn fra planlagte homofile familier. Jeg vurderer dette som et interessant funn i seg selv, og velger derfor å inkludere studien i gjennomgangen. Til tross for at overskriften antyder et likestilt fokus på barn fra begge familietyper, vil altså hovedvekten av litteraturen og fokuset være rettet mot barn fra planlagte lesbiske familier.

Jeg har benyttet den publiserte litteraturgjennomgangen til Anderssen, Amlie og Ytterøy (2002) som inspirasjon til utforming og oppbygging av denne oppgaven. Mot slutten av mitt arbeid oppdaget jeg også en tidligere hovedoppgave med lignende tematikk (Andreassen, 2009), og jeg ser at min oppgave overlapper noe med denne. Imidlertid skiller mitt arbeid seg fra de nevnte ved at jeg kun fokuserer på studier av planlagte lesbiske og homofile familier. Jeg vil referere til Andersen og kolleger, samt Andreassen, i de tilfeller der jeg henter poenger fra dem.

Før jeg beskriver metode og resultater vil jeg i det følgende gi en bakgrunns-presentasjon der jeg redegjør for norske forhold; tidligere forskning og dessuten utvalgte teorier om foreldres betydning for barns psykososiale utvikling. Først vil jeg imidlertid presisere oppgavens relevans, samt avklare sentrale begreper som jeg benytter i oppgaven.

Relevans

For psykologprofesjonen er det viktig å ha kunnskap, innsikt og forståelse for bredden av familietyper og familieliv. Å være oppdatert på hvilke utfordringer og ressurser som barn og ungdommer fra planlagte lesbiske og homofile familier kan ha, er av betydning for å kunne være til hjelp både i klinisk arbeid, men også i preventivt arbeid på systemnivå og samfunnsnivå (f.eks. holdningsarbeid og informasjon). Som Patterson (1992) poengterte allerede på 90-tallet, kan forskning innenfor dette feltet også bidra med å justere psykologiske

teoriers vektlegging av mor-far-konstellasjonen. Kanskje kan det også bidra til endringer på samfunnsnivå, både med hensyn til å endre holdninger, men også rettigheter og lover for lesbiske og homofile og deres barn.

Begrepsavklaringer

Begrepet *planlagt lesbisk familie* er i denne oppgaven definert som en familie med fortrinnsvis to lesbiske mødre (fødemor/biologisk mor og medmor/sosial mor), men også med én enslig lesbisk mor, der mor/mødrene identifiserte seg som lesbisk(e) før barnet ble unnfanget, og hvor barnet ble til ved hjelp av donorinseminasjon. Barnets biologiske far er dermed ikke en del av familien. I noen studier brukes begrepet også om lesbiske familier som har fått barn gjennom adopsjon. Det er ikke tilfelle i denne oppgaven, da det spesifikt er førstnevnte familietype som er av interesse.

Med begrepet *planlagt homofil familie* mener jeg en familie med fortrinnsvis to homofile fedre (biologisk far og medfar/sosial far), men også med én singel homofil far, der far/fedrene identifiserte seg som homofil(e) før barnet kom til verden, og der barnet ble til ved hjelp av surrogati. Barnets biologiske mor er dermed ikke en del av familien. Også her utelukkes homofile familier som har fått barn ved hjelp av adopsjon. Videre blir *planlagte likekjønnede foreldre* brukt som en fellesbetegnelse på planlagte lesbiske og homofile mødre og fedre.

Heterofile familier eller *foreldre* vil si familier der barnets mor og far definerer seg som heterofile, og der barnet har blitt til på tradisjonelt vis (samleie). Dersom en heterofil familie har fått barn ved hjelp av donorinseminasjon, vil dette komme frem i teksten.

Termen *psykososial* benyttes i denne oppgaven som en samlebetegnelse på utfall, som angår emosjonell, atferdsmessig, kognitiv, sosial og identitetsmessig utvikling og fungering. Slike aspekter vil bli nærmere definert under resultatdelen sammen med presentasjonen av funn.

Donorinseminasjon vil si kunstig befruktning der kvinnen insemineres med donert sæd fra en mann som ikke er hennes mann eller partner. *Kjent/åpen donortype* betyr at donors identitet er kjent, enten ved at mannen er en bekjent av kvinnen eller at hans identitet er registrert i et register. *Ukjent/lukket donortype* vil derimot si at donor er anonym og at hans identitet ikke er registrert.

Surrogati innebærer at en kvinne bærer frem og føder et barn som skal overleveres til barnets intenderte foreldre. For homofile par vil surrogati innebære at sæd fra den ene part benyttes for å befrukte enten surrogatmorens egg (tradisjonell surrogati) eller en annen kvinnes donoregg (gestasjonell surrogati). Det vanlige er at befruktningen skjer utenfor kvinnens kropp (Førde, 2015).

Bakgrunn

Norske Forhold

Lovmessige aspekter. I forbindelse med at den nye ekteskapsloven trådte i kraft i 2009, fikk lesbiske par adgang til gratis donorinseminasjon i Norge (Bioteknologiloven, 2003, § 2-3). Da det biologiske prinsipp står sterkt i norsk lov, er det imidlertid kun tillatt å benytte donortype med kjent identitet (Bioteknologiloven, 2003, § 2-7). Dette for å sikre barnets rett til å vite om sitt biologiske opphav ved myndig alder.

Surrogati er forbudt ved norsk lov (Barneloven, 1981, § 2; Bioteknologiloven, 2003, § 2-18), men loven regulerer ikke norske statsborgeres benyttelse av dette i utlandet.

Vi ser dermed at homofile menn og lesbiske kvinner i Norge stiller likt med hensyn til ekteskapsrettigheter, men at homofile menns mulighet til å få egne barn, uten å gå veien om heteroseksuell kontakt, er lengre enn for lesbiske kvinner.

Ukjent populasjon. Det finnes ingen offentlig statistikk eller oversikt over populasjonen av planlagte lesbiske og homofile familier i Norge (Statistisk sentralbyrå, personlig kommunikasjon, 16.august, 2017). I en tidligere publikasjon (Wiik, Seierstad, &

Noack, 2012) fremkommer det riktignok at totalt 661 barn var registrert med likekjønnede foreldre i 2011 (71 barn med to fedre og 590 barn med to mødre). Derimot gir publikasjonen ingen svar på hvordan disse barna ble en del av familien. Det er med andre ord vanskelig å vite hvor mange barn som er blitt til ved hjelp av donorinseminasjon eller surrogati og som vokser opp med lesbiske eller homofile foreldre.

Holdninger i endring. Norge var det første av de nordiske landene som innførte en kjønnsnøytral ekteskapslovgivning, og anses i dag som et av de mest liberale land i verden når det gjelder lesbiske og homofiles rettigheter (Hollekim et al., 2012). Samtidig skal vi ikke neglisjere historien som viser hvordan diskriminering av homofile og lesbiske var satt i system også her til lands i lang tid. Homofili var regulert av straffeloven helt frem til 1972, og Norsk Psykiatri Forening avvirket homofili som diagnose først i 1977 (Skeivt arkiv, n.d.).

Som Andreassen (2009) poengterte, kan lovendringene de siste tiårene forstås som et uttrykk for en omfattende holdningsendring. Ikke bare i det statlige og institusjonelle, men også i befolkningen for øvrig. Andelen som ikke aksepterer homofili har stadig blitt mindre de siste tiårene (Slåtten & Anderssen, 2008). I en holdningsundersøkelse for fem år tilbake i tid, svarte over halvparten av kvinnene og over en tredjedel av mennene, at likekjønnede par burde ha like rettigheter til foreldreskap som heterofile par (Hollekim et al., 2012). Andelen var også størst for de som mente at barn med likekjønnede foreldre har det like godt som andre barn. Samtidig var over halvparten av den oppfatning at barn med likekjønnede foreldre blir mer utsatt for mobbing enn andre barn, og 40% av mennene (men kun 26% av kvinnene) mente at samfunnet ikke er klar for slike familietyper. Det var dessuten gjennomgående at deltakerne var mer positive til lesbisk foreldreskap enn homofilt foreldreskap.

På tross av at de fleste synes å være positive eller nøytrale til likekjønnet ekteskap og foreldreskap i Norge, eksisterer det fortsatt negative holdninger til denne gruppen. Særlig gjelder dette menns holdninger til homofile menn (Slåtten & Anderssen, 2008). Vi ser dermed

at homofile menn ikke bare har en lengre vei til foreldreskap enn lesbiske kvinner, men også at de kan være ekstra utsatt for andres negative holdninger.

At det fortsatt eksisterer negative holdninger i samfunnet, kan videre medføre at barn med likekjønnede foreldre er ekstra utsatt for erting og mobbing sammenlignet med barn fra heterofile familiekontekster. Dette har vært en av de store bekymringene i debatten om likekjønnet foreldreskap.

Tidligere Forskning på Barn med Lesbiske og Homofile Foreldre

Startpunktet for systematisk forskning på barn med ikke-heterofile foreldre.

Forskning på barn med ikke-heterofile foreldre kom i gang i forbindelse med barnefordelingssaker i USA på slutten av 1970-tallet (Patterson, 1992, 1995). Bakgrunnen var at rettsvesenet trengte empiri som kunne si noe om hvorvidt skilte menn og kvinner som nylig hadde "kommet ut" som homofile eller lesbiske, evnet å gi gode oppvekstvilkår for sine barn. Barna var altså opprinnelig født inn i en heterofil familiekontekst. Utfall som rettsvesenet var særlig opptatt av var barnas identitetsutvikling (kjønnsidentitet og seksuell orientering), psykisk status (emosjonell, atferdsmessig og kognitiv fungering), samt sosiale forhold som relasjoner til jevnaldrende og opplevd stigmatisering (Patterson, 1992). Bekymring omkring disse utfallene kom også til å prege forskningsspørsmålene (Patterson & Redding, 1996).

Utover på 90-tallet, etterhvert som åpenheten og aksepten for homofile og lesbiske ble større, fikk flere lesbiske kvinner og homofile menn barn uten å gå veien om heterofile forhold (Bos et al., 2005). Dette var mulig gjennom adopsjon, fosterhjemsordninger, eller ved hjelp av donorinseminasjon eller surrogati (Johnson, 2012; Patterson, 1992). Forskningen kunne dermed også studere utfall for barn som siden fødsel eller småbarnsalder hadde vokst opp med likekjønnede foreldre. De fleste studier fra syttitallet og frem til nyere tid har vært

komparativt orientert. Det vil si at utfall for barn med lesbiske eller homofile foreldre sammenlignes med utfall for barn fra heterofile familiekontekster (Berkowitz, 2009).

Oversikt over tidligere forskningsresultater. Litteraturgjennomganger og metaanalyser som har tatt for seg studier fra 1970-tallet og frem til nyere tid, har stort sett konkludert likt. Oppsummeringen har vært at barn med lesbiske eller homofile foreldre generelt, viser normal og sunn psykososial utvikling langs et bredt spekter av indikatorer (Anderssen et al., 2002; Biblarz & Stacey, 2010; Crowl, Ahn, & Baker, 2008; Patterson, 1992; Tasker, 2005). Studiene var imidlertid ikke entydige når det gjaldt kjønnsidentitet og seksuell orientering. Noen studier kunne tyde på at farsfravær medførte større grad av kjønnsfleksibilitet for gutter (MacCallum & Golombok, 2004), og noe mer fleksibilitet i seksuell orientering for jenter (Tasker & Golombok, 1997).

Når det gjelder barn fra planlagte lesbiske og homofile familier spesifikt, konkluderte Bos og van Balen (2010) med at barna ikke skilte seg fra jevnaldrende med heterofile foreldre med hensyn til psykososial tilpasning. Videre var planlagte lesbiske og homofile foreldre mer emosjonelt involvert med og hadde bedre relasjon til sine barn sammenlignet med heterofile foreldre. Imidlertid pekte deler av resultatene i to studier en annen retning. I en studie fra Belgia rapporterte lærere større grad av oppmerksomhetsproblemer for barn fra planlagte lesbiske familier enn for barn fra heterofile familier (Vanfraussen, Ponjaert-Kristoffersen, & Brewaeys, 2002). En annen studie fant dessuten at seksåringer fra planlagte lesbiske familier opplevde seg mindre kognitivt og fysisk kompetent i forhold til jevnaldrende (Golombok, Tasker, & Murray, 1997).

På tross av enkelte funn av gruppeforskjeller, har det etterhvert befestet seg en konsensus i forskningsmiljøet om at foreldres seksuelle orientering ikke har betydning for barns psykososiale utvikling (Bos & van Balen, 2010). En konsensus som også har ført til at

flere organisasjoner, deriblant den amerikanske psykologforeningen har inkorporert dette som en del av deres offisielle politikk (Paige, 2005).

Kritikk av forskningen. Det har blitt poengter metodiske svakheter ved forskningen i feltet som kan så tvil om troverdigheten i konklusjoner om ”ingen-forskjell” (Biblarz & Savci, 2010; Schumm, 2004, 2005, 2011). Svakheterne gjelder studier av alle slags typer lesbiske og homofile familier. Studiene har blitt kritisert for å benytte utvalg som er homogene i den forstand at barn fra hvite, amerikanske, middelklasse-hjem er overrepresentert (Lambert, 2005). Samtidig har Bos og kolleger (2015) bemerket at mange tidligere studier ikke har kontrollert for forskjeller i utvalget med hensyn til ulike familiekarakteristika (f.eks. hvordan barnet ble en del av familien).

En annen gjennomgående bemerkelse har vært at mange av studiene har benyttet små bekvemmelighetsutvalg fremfor store sannsynlighetsutvalg¹ (Anderssen et al., 2002; Berkowitz, 2009; Schumm, 2004). Små utvalg er problematisk fordi det øker faren for feilaktige statistiske konklusjoner (Cohen, 1992). Videre kan utvelgelse som ikke er basert på randomisering gi skjeve utvalg som ikke nødvendigvis er representativt for populasjonen.

Det har også blitt poengtert at studiene i stor grad har vært preget av et essensialistisk syn på kjønn og seksualitet (Anderssen et al., 2002; Andreassen, 2009; Berkowitz, 2009). Det vil si en forståelse der kategorier som mann og kvinne, heterofil og homofil/lesbisk, blir forstått som distinkte essenser med hver sine iboende, varige og absolutte egenskaper (DeLamater & Hyde, 1998). Som en motsats til denne forståelsesmåten står sosialkonstruksjonisme og Queer theory som hevder at slike kategorier heller må forstås som foranderlige sosiale og språklige konstrukter (Slåtten & Anderssen, 2008).

¹ Sannsynlighetsutvalg er basert på tilfeldig utvelgelse slik at alle individer i den studerte populasjonen har en kjent sannsynlighet for å bli trukket ut til å delta. Bekvemmelighetsutvalg er derimot basert på en utvelgelse der man velger de deltakerne som det er lettest å få tak i. Snøballmetode innebærer at allerede rekrutterte deltakere skaffer flere deltakere fra sitt eget nettverk (Jacobsen, 2015)

Et siste punkt er dessuten at omfanget av forskning på barn med homofile fedre har vært langt mindre enn for barn med lesbiske foreldre (Biblarz & Stacey, 2010).

Psykologiske Teorier om Foreldres Betydning for Barns Psykososiale Utvikling

De fleste psykologiske teorier vektlegger foreldre, det vil si barnets primære omsorgsgivere, som betydningsfulle når det gjelder barnets psykososiale utvikling. I følge Patterson (1992) har slike teorier imidlertid lagt vekt på at foreldrepåret må bestå både av en heteroseksuell mor og en heteroseksuell far. Dette fordi mor og far antas å ha hver sin distinkte betydning for barnets utvikling. Patterson (1992) hevder at dette særlig gjelder sosial læringsteori og psykoanalytiske teorier. Dette er for øvrig to teoretiske tradisjoner som det ofte refereres til i studier av barn med lesbiske eller homofile foreldre (f.eks. Anderssen et al., 2002; Andreassen, 2009). Jeg vil derfor se nærmere på disse teoriene og andre nærliggende teoretiske modeller.

Freud vektla betydningen av en farsfigur og morsfigur for utvikling av kjønnsidentitet. Særlig kommer dette frem i teorien om de psykoseksuelle stadier. I forbindelse med det falliske stadiet og ødipuskomplekset (begjær og forelskelse i moren, rivalisering med far) begynner guttebarnet etterhvert å identifisere seg med og etterligne far, for slik å vinne morens gunst. Freud mente videre (i følge Brewaeys, Ponjaert, Van Hall, & Golombok, 1997, s. 1350) at farsfravær ville medføre at gutter ble mindre maskuline i sin atferd og utviklet en tilbøyelighet til homoseksualitet. For jenter kunne farsfravær føre til forstyrret seksuell identitet og dårligere evne til å regulere primitive impulser (Freud i følge Brewaeys et al., 1997).

Bandura, som gjerne regnes som far til sosial læringsteori, forstår personlighet som et resultat av lærte atferdsmønstre (Bandura & Walters, 1963). Han mente at barnet tilegner seg slike atferdsmønstre gjennom observasjon og imitasjon av rollemodeller, særlig foreldrene. Foreldrenes respons (forsterking versus straff) på barnets atferd er videre med på å tilpasse og

justere denne atferden, slik at barnet utvikler atferdsmønstre som er i tråd med det sosialt ønskelige. For utvikling av kjønnsidentitet og kjønnsroller postulerer teorien at det er avgjørende for barnet å ha en forelder (rollemodell) av samme kjønn som det selv. I følge teorien lærer gutter maskuline atferdsmønstre ved observasjon og imitasjon av far, mens jenter lærer femininet av mor (Bandura, 1977). Teorien impliserer at farsfravær for gutter og morsfravær for jenter vil medføre at disse barna utvikler mindre kjønnstypisk atferd og identitet.

I psykodynamisk tradisjon blir tidlige relasjonelle erfaringer med omsorgspersonene vurdert som vesentlig når det gjelder barnets psykologiske og sosiale utvikling. Sentralt i denne tradisjonen står tilknytningsteorien, som særlig er basert på arbeidet til Bowlby (Bowlby, 1973, 1982) og Ainsworth (1989; Ainsworth, Blehar, Waters, & Wall, 1978). Tilknytning vil si det følelsesmessige båndet som oppstår mellom barn og omsorgsgiver (tilknytningsperson) allerede fra spedbarns alder. Optimalt sett skal et slikt bånd sikre at barnets psykologiske og fysiologiske behov blir møtt og forstått av responderende og stabile voksne. Når barnet erfarer omsorgsgiver som sensitiv og responderende, blir denne relasjonen en trygg base som tilbyr barnet en sunn balanse mellom tilhørighet (nærhet) og autonomi (utforskning). Motsatt kan barnet utvikle utrygg tilknytningsstil dersom det opplever omsorgsgiver som utilgjengelig og avvisende, eller overinvolvert og uforutsigbar. Tidlige tilknytningserfaringer antas å forme barnets subjektive selvopplevelse og fremme evnen til blant annet emosjonsregulering, mentalisering og relasjonelle ferdigheter (Fonagy & Target, 1997). Forskning har vist at trygg tilknytningsstil er assosiert med lavere grad av internaliserende og eksternaliserende atferdsproblemer, samt høyere grad av sosial kompetanse (Allen, Moore, Kuperminc, & Bell, 1998; Groh et al., 2014; Gross, Stern, Brett, & Cassidy, 2017).

I tilknytningsteorien er det særlig mor-barn-samspeillet som står i fokus, mens fars rolle er underordnet som en støtte for mor og etterhvert en betydningsfull lekekamerat for barnet (Bowlby, 1982; Bretherton, 1992).

Ut ifra disse teoriene kan det se ut til at mor-far-konstellasjonen er en nødvendig forutsetning for adekvat psykososial utvikling hos barn. Dersom studier av barn fra planlagte lesbiske eller homofile familier avdekker at barna skiller seg negativt fra jevnaldrende barn fra heterofile familiekontekster, kan dette tale for at barn trenger både en mor og far.

Metode

Jeg utførte litteratursøk i de elektroniske databasene PsycInfo (ovid), Web of Science og ProQuest. Disse databasene antas å være dekkende for den typen problemstilling som reises i denne litteraturgjennomgangen. I det følgende vil jeg gjøre rede for inklusjons- og eksklusjonskriterier, søkestrategi og søkeord, samt valg av utfallskategorier som jeg vil organisere funnene etter.

Inklusjonskriterier

For å bli inkludert i denne litteraturgjennomgangen, måtte studiene ha vært publisert i tidsperioden 2010 - 2017 i et engelskspråklig eller nordisk fagfelleverdert tidsskrift. Siste dato for søk var 15.09.2017. Studier publisert i 2010 ble inkludert kun hvis de ikke var tatt med i litteraturgjennomgangen til Bos og van Balen (2010). Det var også et kriterium at studiene måtte være basert på empiriske data fra et ikke-kliniske utvalg, samt at utvalget utelukkende måtte bestå av barn eller ungdom fra planlagte lesbiske eller homofile familier, slik denne familietyper er definert over. Det ble ikke stilt krav til benyttelse av kontrollgruppe. Ei heller ble det stilt krav til alder på deltakerne i studienes utvalg.

Eksklusjonskriterier

Jeg ekskluderte studier som ikke gjorde tydelig rede for hvordan barna og ungdommen i utvalget var blitt en del av familien. Det samme gjaldt for studier som benyttet et heterogent

utvalg uten å gi separate analyser og resultater for barn fra planlagte lesbiske eller homofile familier. Videre ekskluderte jeg også studier som kun tok for seg egenskaper ved foreldrene uten å studere utfall for barna.

Grunnet oppgavens rammer med hensyn til tid og omfang, valgte jeg også å ekskludere studier som omhandlet diskurser og konseptualisering av sæddonor, familie eller foreldre, samt studier som omhandlet grad av kjennskap til og kontakt med sæddonor. Slike studier er i hovedsak av kvalitative art, og bidrar til viktig innsikt i barnas og ungdommens opplevelser og erfaringer. Imidlertid krever tolkning av allerede fortolket kvalitativ data, en type metodikk (f.eks metaetnografi, eller det Malterud (2017) kaller kvalitativ metasyntese) som ville blitt for omfattende og tidkrevende for denne oppgaven. Dersom deler av en inkludert studie omhandler betydningen av donortype på psykososiale utfall, og der dette er målt på en kvantitativ måte, vil slike funn bli nevnt. Kvalitative studier ble inkludert dersom de også inneholdt deskriptive, kvantitative data.

Søkeord og Søkestrategi

Søkeordene som jeg benyttet i litteratursøket, kan ses i tabell 1. Ordene i fet skrift er ikke brukt i søket. De er kun overskrifter på de tre ulike kategoriene av begreper som ble brukt. Antall treff og oversikt over seleksjonsprosessen kan ses i figur 1.

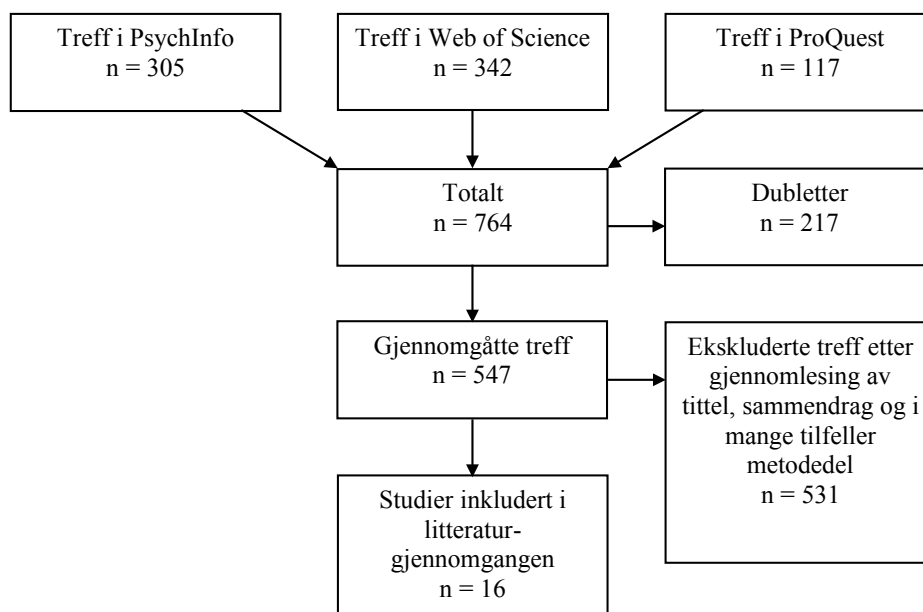
I PsycInfo (ovid) og Web of Science brukte jeg følgende kombinasjonsord mellom de tre kategoriene: foreldres seksuelle orientering AND (avkom OR unnfangelsesmetode). I ProQuest brukte jeg kombinasjonsordet OR mellom hver kategori. Forskjeller i søkestrategien skyldtes at det i ProQuest er mulig å søke etter ord i fulltekstene, mens de to andre databasene kun viser treff for ord i tittel, sammendrag og forfatter. Da egenskaper ved deltakerne (unnfanget ved hjelp av donorinseminasjon eller født ved surrogati) ofte er beskrevet først i metodedelene, måtte jeg dermed benytte et bredere søk i PsychInfo (ovid) og Web of Science.

Kriteriet for publiserings-år, kravet om fagfelle vurdering og språk ble huket av for i samtlige databaser.

Tabell 1. *Oversikt over søkeord*

Foreldres seksuelle orientering	Avkom	unntfangelsesmetode
lesbian mother*	Child*	donor*
lesbian parent*	adolescen*	donat*
lesbian famil*	youth	inseminat*
gay father*	young*	new reproductivetechnolog*
gay parent*		assisted fertilization
gay famil*		assisted conseption
homosexual father*		surrog*
same-sex-parent*		
same-gender-parent*		

Figur 1. *Flytdiagram over antall treff (n) og seleksjonsprosessen*

Valg av Utfallskategorier

Etter inspirasjon fra litteraturgjennomgangen til Anderssen og kolleger (2002) velger jeg å kategorisere funn i følgende åtte kategorier: ”emosjonell fungering”, ”atferdsmessig tilpasning”, ”opplevd stigmatisering”, ”relasjoner til jevnaldrende”, ”forelder-barn-

relasjonen”, ”skoleferdigheter”, ”aspekter ved kjønn og/eller seksualitet”, og ”rusmiddelbruk”. En nærmere definerings av de ulike kategoriene, vil bli presentert i sine respektive avsnitt i resultatdelen.

Kategoriene er ikke nødvendigvis begrepsmessig identisk med de begreper som ble brukt i originalstudiene eller i kartleggingsinstrumentene. Dette skyldes at jeg ønsket å benytte så spesifiserte kategorier som mulig, fremfor brede, overordnede termer som ”psykologisk tilpasning” eller ”psykososiale utfall”. Mens forfatterne ofte oppsummerer mål på ulike skalaer med en kategori, vil jeg i mange tilfeller presentere dem separat i hver sin kategori.

Videre vil det ikke alltid være fullstendig sammenfall mellom min rapportering av funn og originalstudienes hovedfokus og forskningsspørsmål. Dette gjelder dersom deler av en studie har tatt for seg temaer som faller utenfor denne oppgavens problemstilling, eller dersom deler av rapporteringen overlapper med/repeterer funn som er beskrevet i en annen studie av samme utvalg (i en langtidsstudie).

Resultater

På bakgrunn av eksklusjons- og inklusjonskriteriene, ble tilsammen 16 studier vurdert som aktuelle for litteraturgjennomgangen. Studiene ble publisert i tidsperioden fra 2010 til 2016. Se tabell 2 for en oppsummerende fremstilling av utvalg, kartleggingsinstrumenter og funn. For å få plass til nødvendig informasjon, har jeg tatt meg den frihet å benytte noen ordforkortelser i tabellen.

Tabell 2. Oversikt over studier av barn og ungdom i planlagte lesbiske eller homofile familier, organisert etter tidspunkt for publisering

Forfatter	Utvalg og sammenligningsgruppe ¹	Alder ²	Kartleggings-instrumenter	Funn ³
Bos & Sandfort, 2010	63 barn fra planl lesb fam (DLLFS ⁴) Register-, snøball- og bekvemmelighetsutv. Sammenligningsgruppe: 68 barn fra hetero fam Formålsbestemt utv trukket fra populasjonsregister i to byer.	8-12 år	Spørreskjema (alle spørsmål og svaralternativer lest opp for barna av første-forfatter): Multidimensional Gender Identity Questionnaire, Sexual Questioning Scale, og subskalaer fra Harter Perceived Competence Scale for Children.	<i>Emosjonell fungering:</i> Ingen gruppeforskjeller i selvfølelse/selvverd. <i>Relasjon til jevnaldrende:</i> Ingen gruppeforskjeller i sosial kompetanse <i>Aspekter ved kjønn og/eller seksualitet:</i> Ingen gruppeforskjeller i kjønnsidentitet (kjerneaspekter). Gruppeforskjeller i kjønnsholdninger, foreldrepres og forventninger om fremtidig heteroseksuell involvering
Gartrell & Bos, 2010	78 ungd fra planl lesb fam (NLLFS ⁵) Bekvemmelighetsutv. Sammenligningsgruppe: 93 ungd (Achenbach normative CBCL-utvalg)	16-18 år	Spørreskjema utfylt av foreldre: Child Behaviour Checklist,	<i>Emosjonell fungering:</i> Ingen gruppeforskjeller i internaliserende problemer <i>Atferdsmessig tilpasning</i> NLLFS-ungd skåret lavere på eksternaliserende atferdsproblemer. <i>Relasjon til jevnaldrende:</i> NLLFS-ungd skåret høyere på sosial kompetanse. <i>Skoleferdigheter:</i> NLLFS-ungd skåret høyere på akademisk kompetanse
Bos & Gartrell, 2010	78 ungd fra planl lesb fam (NLLFS ⁵) Bekvemmelighetsutv. Ingen sammenligningsgruppe	16-18 år	Spørreskjema utfylt av foreldre: Child Behaviour Checklist	<i>Opplevd stigmatisering:</i> 41% hadde opplevd stigmatisering. Ingen kjønnsforskjeller

			Spørreskjema utfylt av ungdom; deler av Youth Quality of Life Scale; samt spørreskjema om stigmatisering	Positivt og nært forhold til mødrene var en beskyttelsesfaktor mot effekten av stigma på emosjonell fungering og atferdsmessig tilpasning.
Goldberg et al., 2011	78 ungdom fra planlagt lesbisk familie (NLLFS ⁵) Bekvemmelighetsutvalg. Sammenligningsgruppe: 78 ungdom fra et nasjonalt sannsynlighetsutvalg. (Monitoring the Future-survey)	16-18 år	Spørreskjema utfylt av ungdom; deler av Youth Quality of Life Scale, samt spørreskjema om rusmiddelbruk og opplevd stigmatisering	<i>Rusmiddelbruk:</i> Større andel av NLLFS-ungdom rapporterte om sporadisk bruk av alkohol og hasj. Flere NLLFS-gutter rapporterte at de hadde prøvd hallusinogener sammenliknet med jevnaldrende gutter.
Gartrell et al., 2011	78 ungdom fra planlagt lesbisk familie (NLLFS ⁵) Bekvemmelighetsutvalg Sammenligningsgruppe: Nasjonalt sannsynlighetsutvalg (U.S National Survey of Family Growth)	16-18 år	Spørreskjema utfylt av ungdom; strukturert spørreskjema om seksuell atferd/erfaringer, samt Kinsey selvrangerings-skala	<i>Aspekter ved kjønn og/eller seksualitet:</i> 87% av NLLFS-ungdom rangerte seg i det heteroseksuelle spektrum; større andel NLLFS-jenter enn NLLFS-gutter i det biseksuelle spektrum. NLLFS-ungdom var eldre ved første heterofile kontakt, og NLLSF-jenter var mer tilbøyelig til biseksuell kontakt i forhold til tenåringer fra hetero familie.
Van Gelderen et al., 2012a	78 ungdom fra planlagt lesbisk familie (NLLFS ⁵) Bekvemmelighetsutvalg. Sammenligningsgruppe: 78 ungdom fra hetero familie Representativt utvalg fra Washington Healthy Youth Survey	16-18 år	Spørreskjema utfylt av ungdom; Youth Quality of Life, spørreskjema om stigmatisering	<i>Emosjonell fungering:</i> Ingen gruppeforskjeller i livstilfredshet. <i>Opplevd stigmatisering</i> Ikke assosiert med livstilfredshet
Van Gelderen et al., 2012b	78 ungdom fra planlagt lesbisk familie (NLLFS ⁵) Bekvemmelighetsutvalg. Ingen sammenligningsgruppe	16-18 år	Strukturert intervju	<i>Opplevd stigmatisering:</i> Mest rapporterte form for stigmatisering var erting og latterliggjøring fra jevnaldrende. 64% håndterte situasjonene med adaptive

				mestringsstrategier, 56% brukte maladaptive mestringsstrategier
Bos et al., 2012	78 ungdom fra planlagte lesbiske familier (NLLFS ⁵) Bekvemmelighetsutv. Ingen sammenligningsgruppe	16-18 år	Spørreskjema utfyllt av ungdom: spørsmål om mannlige rollemodeller, Bem Sex Role Inventory, State-Trait Personality Inventory. Spørreskjema utfyllt av foreldre: Child Behaviour Checklist	<i>Aspekter ved kjønn og/eller seksualitet:</i> 49% hadde mannlige rollemodeller. Ungdom med og ungdom uten mannlige rollemodell skåret likt på feminine og maskuline kjønnsrolletrekk, emosjonell fungering og atferdsmessig tilpasning.
Gartrell et al., 2012	78 ungdom fra planlagte lesbiske familier (NLLFS ⁵) Bekvemmelighetsutv. Ingen sammenligningsgruppe	16-18 år	Spørreskjema om skole, fritid, venne- og familie-relasjoner	<i>Skoleferdigheter:</i> NLLFS-ungdom rapporterte om høye skolekarakterer (A- B) <i>Relasjon til jevnaldrende:</i> Nære vennskap med jevnaldrende. 85% var åpne med sine venner om at mor var lesbisk. <i>Forelder-barn-relasjonen:</i> 95% følte at mødrene var gode rollemodeller. Over halvparten opplevde å ha et nært og fortrolig forhold til sine mødre <i>Emosjonell fungering:</i> Over halvparten hadde gått i psykoterapi, men lik eller lavere forekomst av psykiske helseplager sammenliknet med jevnaldrende
Shechner et al., 2013	15 barn med single lesbiske mødre 21 barn med to lesbiske mødre Bekvemmelighetsutv. Sammenligningsgruppe: 16 barn med single hetero mødre	6-9 år	Spørreskjema utfyllt av foreldre: Child Behaviour Checklist. Spørreskjema og intervju med barna: Children's Peer Relation Scale,	<i>Emosjonell fungering:</i> Ingen gruppeforskjeller mellom barn av lesbiske vs hetero foreldre i internaliserende problemer når foreldrerapportert.

	24 barn med mor og far Bekvemmelighetsutv.		Harter Perceived Competence and Social Acceptance for Young Children	Ved selvrapporing skåret barn av lesb foreldre lavere på ensomhetsfølelse. <i>Atferdsmessig tilpasning</i> Ingen gruppeforskjeller mellom barn av lesb ves hetero foreldre i eksternaliserende problemer når foreldrerapportert Ved selvrapporing skåret barn av lesb foreldre lavere på antisosial atferd. <i>Relasjon til jevnaldrende:</i> Ingen forskjeller i opplevd aksept fra jevnaldrende
Bos et al., 2013	78 ungd fra planl lesb fam (NLLFS ⁵) Bekvemmelighetsutv. Sammenligningsgruppe: 93 ungdommer Achenbach normative CBCL-utvalg	16-18 år	Spørreskjema utfylt av foreldre: DSM-orienterte skalaer fra Child Behaviour Checklist. Spørreskjema om stigmatisering til ungd	<i>Emosjonell fungering</i> Ingen gruppeforskjeller <i>Aferdsmessig tilpasning:</i> Ingen gruppeforskjeller <i>Opplevd stigmatisering</i> assosiert med høyere skår på DSM- orienterte skalaer (affektive-, angst- og atferds-problemer)
Van Gelderen et al., 2013	78 ungd fra planl lesb fam (NLLFS ⁵) Bekvemmelighetsutv. Ingen sammenligningsgruppe	16-18 år	Spørreskjema utfylt av ungd: State-Trait Personality Inventory, Youth Quality of Life, Bem Sex Role Inventory, samt strukturert spørreskjema om opplevd stigmatisering og relasjon til jevnaldrende	<i>Opplevd stigmatisering</i> Opplevelse av å passe inn med jevnaldrende var en beskyttelsesfaktor mot effekten av stigmatisering på emosjonell fungering. Kjønnrolle trekk var ikke en beskyttelsesfaktor.
Bos et al., 2015	51 ungd fra planl lesb fam (DLLFS ⁴) Register- og bekvemmelighetsutv. Sammenligningsgruppe: 51 ungd fra heterofile familier	M: 16 år	Spørreskjemaer utfylt av ungd: Parental Control Scale, Disclosure to Parents Scale, Inventory of Parent and Peer	<i>Forelder-barn-relasjonen:</i> Ingen gruppeforskjeller i ungd sin vurdering av relasjonen til foreldre, men kjønnsforskjell i begge gruppene

	Type utv. ikke beskrevet		Attachment, samt deler av spørreskjemaene Rosenberg Selfesteem Scale, Social Interaction Anxiety Scale og deler av Youth Self-Report (den DSM-orienterte skalaen for atferdsforstyrrelser)	<p><i>Emosjonell fungering:</i> DLLFS-ungd skåret høyere på selvtillit. Ingen gruppeforskjeller i sosial angst.</p> <p><i>Atferdsmessig tilpasning:</i> DLLFS-ungd skåret lavere på den DSM-orienterte skalaen ”atferdsproblemer ”</p> <p><i>Rusmiddelbruk:</i> Ingen gruppeforskjeller</p>
van Rijn- van Gelderen et al., 2015	67 ungd fra planl lesb fam (DLLFS ⁴) Register-, snøball og bekvemmelighetsutv. Sammenligningsgruppe: 67 ungd fra hetero fam Sannsynlighetsutv.	M: 16 år	Spørreskjema utfylt av foreldre: Child Behaviour Checklist Spørreskjema utfylt av ungd: Youth Self-Report, samt strukturert spørreskjema om opplevd stigmatisering	<p><i>Emosjonell fungering</i> Ingen gruppeforskjeller i internaliserende problemer verken ved selvrappotering eller foreldrerappotering.</p> <p><i>Atferdsmessig tilpasning:</i> Ingen gruppeforskjeller i eksternaliserende problemer verken ved selvrappotering eller foreldrerappotering.</p> <p><i>Opplevd stigmatisering:</i> Assosiert med skår på selvrappotert emosjonell fungering og atferdsmessig tilpasning</p>
Baiocco et al., 2015	20 barn fra planl homof fam 20 barn fra planl lesb fam Snøball- og bekvemmelighetsutv. Sammenligningsgruppe: 40 barn fra hetero fam Snøball- og bekvemmelighetsutv.	M: 3 år	Strukturert intervju og spørreskjema til foreldre: Dyadic Adjustment Scale, Family Adaptability and Cohesion Evaluation Scale (Face-IV), Emotion Regulation Checklist, og Strength and Difficulties Questionnaire	<p><i>Forelder-barn-relasjonen:</i> Lesb og homof foreldre rapporterte høyere nivå av familiefungering (dyadisk tilpasning, fleksibilitet og kommunikasjon)</p> <p><i>Emosjonell fungering:</i> Ingen gruppeforskjeller</p> <p><i>Atferdsmessig tilpasning:</i></p>

				Ingen gruppeforskjeller <i>Relasjon til jevnaldrende:</i> Ingen gruppeforskjeller
Bos et al., 2016	95 barn fra planl lesb fam (NSCH ⁶) Fra et stratifisert randomisert nasjonalt utv. Sammenligningsgruppe: 95 barn fra hetero fam Fra et stratifisert randomisert nasjonalt utv.	6-17 år <i>M</i> : 10 år	Strukturerte telefon-intervju med foreldre om familierelasjoner og foreldrestress, samt om barnets generelle helse, mestringsatferd og læringsatferd	<i>Forelder-barn-relasjonen:</i> Lesb foreldre rapporterte mer stress enn hetero foreldre. <i>Emosjonell fungering:</i> Ingen gruppeforskjeller <i>Atferdsmessig tilpasning:</i> Ingen gruppeforskjeller <i>Skoleferdigheter:</i> Ingen gruppeforskjeller

¹ antall barn er rapportert (ikke foreldre)

² Dersom kun gjennomsnittlig alder er oppgitt, rapporteres dette med *M*

³ Signifikante funn presenteres. Fraser i kursiv korresponderer til de tematiske kategoriene som jeg har valgt å organisere funnene innunder. Originalartiklene kan ha brukt andre fraser.

⁴ the Dutch Longitudinal Lesbian Family Study (DLLFS)

⁵ the National Longitudinal Lesbian Family Study (NLLFS)

⁶ the National Survey of Children`s Health (NSCH)

Sentrale Karakteristikk ved de Inkluderte Studiene

De 16 studiene har tilsammen studert fem ulike utvalg. Ti av studiene var del av en amerikansk langtidsstudie (the National Longitudinal Lesbian Family Study, NLLFS); tre var del av en nederlandsk langtidsstudie (the Dutch Longitudinal Lesbian Family Study, DLLFS); og én var del av en amerikansk kryss-seksjonell studie (the National Survey of Children's Health, NSCH). De to resterende studiene var tverrsnittstudier fra Israel (Shechner, Slone, Lobel, & Shechter, 2013) og Italia (Baiocco et al., 2015). Kun den italienske studien av Baiocco og kolleger (2015) inkluderte barn fra planlagte homofile familier.

Tilsammen bestod de fem utvalgene av 316 barn med planlagte likekjønnede foreldre (296 barn fra planlagte lesbiske familier og 20 barn fra planlagte homofile familier). Utvalgsstørrelsen varierte fra 40 til 95 barn/ungdommer, og aldersspennet strakk seg fra 3 til 18 år. Andelen i det totale utvalget som hadde to likekjønnede foreldre var 93%, mens 7% hadde kun én forelder². Under en femtedel (17%) hadde foreldre som var separert fra hverandre³.

Kun én studie baserte seg på sannsynlighetsutvalg (Bos, Knox, van Rijn-van Gelderen, & Gartrell, 2016), mens de øvrige benyttet bekvemmelighets-, snøball- og/eller registerutvalg (se nærmere forklaring av utvalgstyper i fotnote 1). Elleve av studiene benyttet en eller annen form for sammenligningsgruppe (kontrollgruppe) med barn fra heterofile familiekontekster. Kun i én studie bestod deler av sammenligningsgruppen av barn som var unnfanget ved hjelp av donorinseminasjon og født inn i en familiekontekst med en enslig, heterofil mor (Shechner et al., 2013). Det varierte mellom studiene i hvilken grad de kontrollerte for variasjoner mellom utvalgsgruppe og sammenligningsgruppe med hensyn til

² seks ungdommer i NLLFS-utvalget (Gartrell & Bos, 2010), og 15 barn i den israelske studien (Shechner et al., 2013).

³ 40 av 78 ungdommer i NLLFS-utvalget (Gartrell & Bos, 2010), og 13 av 67 ungdommer i en av DLLFS-studiene (van Rijn-van Gelderen, Bos, & Gartrell, 2015)

demografiske bakgrunnsvariabler (f.eks. alder, kjønnsfordeling, etnisitet, samt foreldres utdanningsnivå og samlivsstatus).

Femten av studiene var kvantitative studier; mens én var kvalitativ (van Gelderen, Gartrell, Bos, van Rooij, & Hermanns, 2012b). Den mest brukte metoden for datainnsamling var spørreskjemaer utfylt av foreldre/og eller barna/ungdommene. Fem av artiklene benyttet seg av strukturerte intervjuer, enten som et tillegg til spørreskjemaer eller som eneste metode for datainnsamling. Ingen benyttet observasjon eller hentet informasjon fra andre kilder enn foreldrene og barna/ungdommen.

Utfallskategorier

Den kategorien som var mest representert i studiene var emosjonell fungering (14 studier), etterfulgt av atferdsmessig fungering (ni studier), opplevd stigmatisering (åtte studier), relasjoner til jevnaldrende (seks studier), forelder-barn-relasjonen (seks studier), skoleferdigheter (tre studier), aspekter ved kjønn og/eller seksualitet (tre studier) og rusmiddelbruk (to studier). De fleste studiene studerte mer enn ett utfall og sammenlignet skåringsresultater i utvalgsgruppen med skåringsresultater for barn fra heterofile familiekontekster. Imidlertid var det flere av studiene som også studerte forskjeller innad i utvalgsgruppen uten å benytte sammenligningsgruppe. I det følgende vil jeg gi en presentasjon av studiene og deres funn, organisert etter de nevnte kategoriene.

Emosjonell fungering. I denne kategorien vil jeg presentere funn som omhandler hvorvidt familietype har betydning for barns/ungdoms emosjonelle fungering. Når det gjelder funn som omhandler hvorvidt emosjonell fungering varierer med andre variabler (f.eks. opplevd stigmatisering og tilgang til mannlig rollemodell) vil dette presenteres i senere kategorier, avhengig av hvilken kategori som ligger tematisk nærmest.

Med begrepet *emosjonell fungering* henvises det til fenomener som generelt omhandler barnets indre liv (Anderssen et al., 2002). Grad av internaliserende problemer som

angst, depresjon og tilbaketrukkethet er et typisk mål på emosjonell fungering. Jeg har også valgt å inkludere mål på ensomhet, livstilfredshet, selvtillit og selvfølelse/selvverd.

Det instrumentet som ble benyttet av flest studier for å kartlegge blant annet internaliserende problemer, var foreldreversjonen av Child Behaviour Checklist (heretter CBCL). Instrumentet er et standardisert spørreskjema som gir informasjon om barnets internaliserende, i tillegg til eksternaliserende og totale problematferd.

I alt 14 studier inkluderte mål på emosjonell fungering. Ti av disse så på betydningen av familietype. Tilsammen gir studiene ingen indikasjoner på at barn og ungdom fra planlagte lesbiske og homofile familier skiller seg negativt fra sine jevnaldrende med hensyn til internaliserende problemer eller livstilfredshet. Derimot fant den israelske studien (Shechner et al., 2013) at barn fra planlagte lesbiske familier rapporterte signifikant mindre ensomhetsfølelse. Videre fant Bos og kolleger (2015) i sin studie at sekstenåringer fra samme familietype skåret signifikant høyere på selvtillit sammenliknet med ungdommer fra heterofile familier.

Shechner og kolleger (2013) undersøkte om foreldres seksuelle orientering (lesbisk versus heterofil) og antall foreldre (enslig mor versus par) hadde betydning for den psykososiale fungeringen til barn i 6-9 års alderen. Barna med heterofile foreldrepar var unnfanget på tradisjonelt vis, mens barna med enslige og/eller lesbiske mødre var unnfanget ved hjelp av donorinseminasjon⁴. Tilsammen 76 familier ble rekruttert ved hjelp av reklameannonser (bekvemmelighetsutvalg). Familiene var like med hensyn til mødrenes utdanningsnivå, barnas alder og kjønn, samt sosioøkonomiske indikatorer. Studien baserte seg på foreldrerapporteringer (CBCL) og kartleggingsintervjuer med barna.

⁴ På tross av at likekjønnet ekteskap ikke er tillatt i Israel, stilles det ingen krav til kvinnens seksuelle orientering i forbindelse med hjelp til donorinseminasjon (Kazyak & Woodell, 2016)

Basert på foreldrenes rapporteringer i skalaen for internaliserende problemer, fant studien ingen signifikante forskjeller mellom barn med lesbiske mødre (enslige og par) og barn med heterofile foreldre (enslige og par). Imidlertid var det signifikante forskjeller i barnas selvrappotering av ensomhetsfølelse: barn av lesbiske mødre rapporterte signifikant mindre ensomhetsfølelse enn barn med heterofile foreldre. Forfatterne fant også at barn med enslige mødre rapporterte mer ensomhetsfølelse sammenlignet med barn som hadde to foreldre. Dette var imidlertid uavhengig av foreldrenes seksuelle orientering.

Studien som fant at ungdommer fra planlagte lesbiske familier skåret høyere på selvtillit, var del av den nederlandske langtidsstudien (DLLFS). Denne langtidsstudien startet opp året før Nederland ble det første landet som legaliserte likekjønnede ekteskap i 2001 (Bos & Sandfort, 2010; Bos et al., 2015; van Rijn-van Gelderen et al., 2015). Hundre planlagte lesbiske familier, som hver bestod av to mødre og et barn i alderen 4-8 år, ble rekruttert ved hjelp av et register fra en inseminasjonsklinikk, reklame i et magasin for lesbiske, og ved hjelp av snøballmetoden. Studien har hittil samlet inn data på tre ulike tidspunkter: da barna var rundt 6 år, 10 år, og 16-17 år gamle (van Rijn-van Gelderen et al., 2015). De tre DLLFS-studiene som er tatt med i denne litteraturgjennomgangen benytter data fra andre (Bos & Sandfort, 2010) og tredje innsamling (Bos et al., 2015; van Rijn-van Gelderen et al., 2015). Dataene var basert på forelderreporteringer og selvrappoteringer i strukturerte og standardiserte spørreskjemaer.

Når det gjelder internaliserende problemer fant forfatterne ingen signifikante forskjeller mellom DLLFS-utvalget og jevnaldrende fra heterofile familier, verken da dette ble kartlagt med foreldrenes rapportering (CBCL) eller med ungdommens selvrappotering (Youth Self-Rating) (van Rijn-van Gelderen et al., 2015). Kun for skalaen selvtillit i instrumentet Rosenberg Self-esteem Scale, ble det som nevnt påvist signifikante forskjeller: tenåringene fra planlagte lesbiske familier skåret signifikant høyere på selvtillit enn

jevndrende med heterofile foreldre (Bos et al., 2015). Det kommer ikke frem om sammenligningsgruppen i denne studien var et sannsynlighetsutvalg. Forfatterne presiserte imidlertid at de benyttet prosedyrer for å sikre seg at gruppene matchet på variablene ungdommens alder, kjønn, utdanningsnivå og fødeland, i tillegg til foreldrenes fødeland og samlivsstatus.

Den amerikanske langtidsstudien (NLLFS), fant heller ikke signifikante gruppeforskjeller i emosjonell fungering, verken da dette ble kartlagt med foreldrerapportering i CBCL (Gartrell & Bos, 2010), eller ved selvrapportert livstilfredshet (van Gelderen, Bos, Gartrell, Hermanns, & Perrin, 2012a). I en deskriptiv NLLFS-studie rapporterte imidlertid over halvparten av ungdommene fra planlagte lesbiske familier at de hadde gått i psykoterapi (Gartrell, Bos, Peyser, Deck, & Rodas, 2012). Forekomsten av psykiske helseplager var likevel sammenlignbart med forekomsten for helseplager blant jevndrende i befolkningen ellers.

Da Baiocco og kolleger (2015) undersøkte om treåringer fra planlagte lesbiske og homofile familier skilte seg fra jevndrende barn med heterofile foreldre, fant de ingen signifikante forskjeller på mål som angikk emosjonell fungering. Studien baserte seg på foreldrenes rapporteringer i standardiserte spørreskjemaer. På spørsmålet som angikk emosjonelle vansker, fant heller ikke den amerikanske kryss-seksjonelle studien (NSCH) forskjeller mellom barn og ungdommer fra planlagte lesbiske familier og jevndrende fra heterofile familiekontekster (Bos et al., 2016). En svakhet ved NSCH-studien er imidlertid at den kun benyttet fire spørsmål for å kartlegge barnas psykososiale fungering. Både studien av Baiocco og kolleger, og den sistnevnte NSCH-studien vil bli nærmere presentert under avsnittet om forelder-barn-relasjonen.

Atferdsmessig tilpasning. I denne kategorien vil jeg presentere funn som omhandler hvorvidt familietype (planlagt lesbisk/homofil versus heterofil) har betydning for barns

atferdsmessige tilpasning. Når det gjelder studier av hvorvidt atferdsmessig tilpasning varierer med andre variabler, vil dette presenteres i senere kategorier, avhengig av hvilken kategori som ligger tematisk nærmest.

Med *atferdsmessig tilpasning* mener jeg barnets/ungdommens evne til å oppføre seg i tråd med samfunnets aldersadekvate forventinger for sosial atferd (Anderssen et al., 2002). I likhet med forrige kategori kan også denne forstås som et mål på hvordan barnet har det. Mens mens emosjonell fungering sier noe om individets indre liv og grad av internaliserende problemer, handler denne kategorien om den utadrettede, synlige atferden i møte med andre mennesker og i møte med utfordringer. Kategorien har dermed også et sosialt aspekt ved seg. Et typisk mål på atferdsmessig tilpasning er grad av eksternaliserende problemer som aggressiv- og regelbrytende atferd. Det instrumentet som ble benyttet av flest studier for å kartlegge dette var CBCL.

I alt ni studier inkluderte mål på atferdsmessig tilpasning. Syv av disse undersøkte om atferdsmessig tilpasning var avhengig av familietype. Tilsammen indikerer studiene at barn og ungdom med likekjønnede foreldre viser lik eller bedre atferdsmessig tilpasning enn sammenligningsgruppene. Tre av de syv studiene fant at barn fra planlagte lesbiske familier skåret signifikant lavere på ulike former for eksternaliserende atferdsproblemer.

Shechner og kolleger (2013) fant at barn fra planlagte lesbiske familier rapporterte signifikant lavere nivå av antisosial atferd (i instrumentet Children's Peer Relation Scale) sammenlignet med jevnaldrende som hadde heterofile foreldre. Derimot fant de ingen slike forskjeller da de baserte seg på foreldrerapporteringene (CBCL). Imidlertid rapporterte enslige mødre (både heterofile og lesbiske) signifikant høyere grad av eksternaliserende atferdsproblemer for sine barn sammenlignet med det foreldrepårene (både heterofile og lesbiske) rapporterte for sine barn.

I selvrapporteringsskjemaet Youth Self Report (YSR) skåret DLLFS-ungdommene signifikant lavere på den DSM-orienterte skalaen ”atferdsproblemer” sammenlignet med jevnaldrende fra heterofile familiekontekster (Bos et al., 2015). Den DMS-orienterte versjonen av YSR og CBCL består av ledd som er konsistent med seks diagnose-kategorier i DSM-5. Den nevnte studien benyttet kun ledd som samsvarer med diagnose-kategorien atferdsproblemer. Det fremkom imidlertid ingen forskjeller da DLLFS-studiene baserte seg på data fra foreldrenes rapportering i CBCL, eller da de benyttet den ordinære versjonen av selvrapporteringsskjemaet YSR (van Rijn-van Gelderen et al., 2015).

Det var dermed kun i NLLFS-utvalget at det ble funnet signifikante gruppe-forskjeller i foreldrerapportering. De lesbiske mødre rapporterte signifikant mindre grad av sosial-, regelbrytende- og aggressiv atferd, samt i totalskalaen eksternaliserende atferdsproblemer (CBCL) for sine ungdommer sammenliknet med skårene i Achenbachs normative utvalg (Gartrell & Bos, 2010). En svakhet ved denne studien er imidlertid at utvalget og sammenligningsgruppen var ulike på flere demografiske variabler (f.eks. foreldrenes sosioøkonomiske status, bosted og etnisitet). Det er dermed ikke gitt at gruppeforskjellen for eksternaliserende problemer kan forklares med familietype.

NLLFS er en amerikansk langtidsstudie som startet opp på 1980-tallet. Studien har fulgt en gruppe planlagte lesbiske familier helt fra begynnelsen av inseminasjonsbehandlingen, og planlegger å følge familiene helt til sønnene og døtrene har nådd 25 år. Mødrene ble rekruttert gjennom reklame og annonser i ulike publikasjoner for lesbiske kvinner, samt i bokhandlere og på forskjellige arrangementer for lesbiske kvinner. Datainnsamlingen har hittil foregått på fem ulike tidspunkter: under graviditeten, og da barna var 2 år, 5 år, 10 år og 17 år gamle. Ved femte datainnsamling var antallet som fortsatt ønsket å delta i studien, og som fylte ut alle spørreskjemaene, redusert fra 84 til 77 familier (78

ungdommer). Siste datainnsamling foregikk for det meste via elektroniske spørreskjemaer på nett, både for ungdommene og for mødrene (Bos, Gartrell, & van Gelderen, 2013).

De ti NLLFS- studiene som er tatt med i denne litteraturgjennomgangen, benytter data fra siste innsamlingstidspunkt, da ungdommene var 17 år gamle. Temaer som studiene har tatt for seg er ulike aspekter av psykososial tilpasning, stigmatisering, rusmiddelbruk, seksuell orientering og kjønnsrolle trekk (femininitet og maskulinitet). Det er verdt å nevne at forskjeller i utvalggruppen med hensyn til mødrenes samlivsstatus (separert versus fortsatt et par) og benyttelse av donortype (kjent versus ukjent), ikke ble funnet å ha signifikant betydning for ungdommens skår verken på emosjonell fungering eller atferdsmessig tilpasning (Gartrell & Bos, 2010; van Gelderen et al., 2012a).

Når det gjelder atferdsmessig tilpasning ble det, som nevnt, funnet gruppeforskjeller mellom NLLFS-utvalget og et normativt Achenbach-utvalg (Gartrell & Bos, 2010). I en senere publisering undersøkte forfatterne om denne forskjellen også kom til syne i de DSM-orienterte problemskalaene i CBCL (Bos et al., 2013). Studien benyttet alle de seks skalaene (affektive-, angst-, somatiske-, opposisjonelle- og atferdsproblemer, samt oppmerksomhetsvansker/hyperaktivitet). Forfatterne konkluderte med at det ikke fremkom signifikante gruppe-forskjeller mellom ungdommene fra planlagte lesbiske familier og jevnaldrende fra Achenbach sitt normative utvalg. Funnet var dermed ulikt fra den nevnte DLLFS-studien som fant at ungdommene fra planlagte lesbiske familier skåret signifikant lavere på DSM-skalaen atferdsproblemer (Bos et al., 2015). Imidlertid baserte DLLFS-studien seg på rapporteringer fra ungdommene selv (Youth Self-Report), mens den aktuelle NLLFS-studien benyttet foreldrelevsjonen av CBCL.

Opplevd stigmatisering. I heteronormative samfunn vil lesbiske og homofile ha det til felles at de avviker fra det såkalte normale. I kraft av dette står de, i likhet med andre minoriteter, i fare for å bli utsatt for andres negative holdninger i form av stigmatisering og

diskriminering. Goffman (1963) definerte stigmatisering som et resultat av negative sosiale holdninger til individer, eller grupper av individer, som på en eller annen måte skiller seg fra de etablerte normene i den gitte kulturen. Stigmatisering innebærer dermed å tillegge et individ eller en gruppe individer negative egenskaper på bakgrunn av en bestemt markør (Korsnes i følge Andreassen, 2009). Å ha lesbiske eller homofile foreldre, kan utgjøre en slik markør, og dermed være gjenstand for stigmatisering, nærmere bestemt homofob stigmatisering (betegnes kun som stigmatisering heretter).

I denne kategorien vil jeg presenter funn som omhandler hvorvidt ungdommer i planlagte lesbiske familier opplever å bli stigmatisert på grunn av foreldrenes seksuelle orientering, samt om dette er assosiert med ulike aspekter av psykososial fungering.

Tilsammen åtte studier inkluderte variabelen ”opplevd stigmatisering”. Syv av studiene var del av den amerikanske langtidsstudien NLLFS, og studerte dermed samme utvalg. Den åttende studien benyttet utvalget fra den nederlandske langtidsstudien DLLFS.

I den amerikanske langtidsstudien (NLLFS) ble opplevd stigmatisering operasjonalisert som bekreftet svar på spørsmålet om ungdommen hadde opplevd å bli urettferdig behandlet på grunn av sin lesbiske mor (mødre). Under halvparten (41%) svarte ja på dette (se f.eks. Bos & Gartrell, 2010). Det fremkom ingen kjønnsforskjell. Da forfatterne i den kvalitative studien inkluderte åpne spørsmål, fant de imidlertid at prosentandelen økte til 50%, samt at jenter rapporterte mer stigmatisering enn gutter (van Gelderen et al., 2012b). Den mest rapporterte formen for stigmatisering var erting og latterliggjøring. Jevnaldrende var den mest rapporterte utøveren.

I den nederlandske studien ble DLLFS-ungdommens grad av opplevd stigmatisering kartlagt gjennom et spørreskjema med 14 spørsmål (van Rijn-van Gelderen et al., 2015). Ungdommene svarte på hvor ofte (1= aldri, 2= av og til, 3= ofte) de hadde vært utsatt for ulike former for stigmatisering fra jevnaldrende det siste året. Det var presisert i spørsmålene

at hendelsene måtte være relatert til at de hadde lesbiske mødre. Utvalgets totale gjennomsnittskår for stigmatisering generelt var 1.12, et nokså lavt tall som tilsvarer nærmest aldri. Muligens har dette sammenheng med at Nederland var det første landet som legaliserte likekjønnede ekteskap og anses som et svært liberalt land. Imidlertid rapporterte over halvparten av ungdommene (52%) at de ”av og til ” eller ”ofte” opplevde stigmatisering i form av ”irriterende spørsmål fra jevnaldrende”. Videre svarte 27% at de ”av og til” opplevde at ”jevnaldrende vitset om dem”. Dette var de to mest rapporterte formene for stigmatisering i utvalget. Studien rapporterte ikke om kjønnsforskjeller.

Både NLLFS-studiene og DLLFS-studiene undersøkte videre om opplevd stigmatisering var assosiert med høyere grad av emosjonelle- og atferdsmessige vansker. DLLFS-studien (van Rijn-van Gelderen et al., 2015) fant at opplevd stigmatisering var signifikant relatert til internaliserende og eksternaliserende atferdsproblemer, da atferd ble rapportert av ungdommen selv i Youth Self-Report (YSR). Derimot fant de ikke denne sammenhengen da ungdommens grad av problematferd ble rapportert av mødrene i CBCL. En mulig forklaring som forfatterne fremsatte for dette, var at ungdommer som hadde opplevd stigmatisering kanskje holdt dette skjult for mødrene for å skåne dem.

I den amerikanske langtidsstudien (NLLFS) fant forfatterne at opplevd stigmatisering var assosiert med emosjonell fungering og atferdsmessig tilpasning da problemer ble kartlagt ved hjelp av selvrapporing (DSM-orientert versjon av YSR, samt forkortet versjon av Youth Quality Of Life) og foreldrerapporing (CBCL). Ungdommer i planlagte lesbiske familier som hadde opplevd stigmatisering, rapporterte signifikant mer angst, sinne og depresjon, samt lavere grad av livstilfredshet⁵ sammenlignet med de som ikke hadde opplevd

⁵ signifikant når livstilfredshet ble kartlagt med tre ledd i spørreskjemaet Youth Quality of Life. Da forfatterne i en annen studie (van Gelderen et al., 2012a) benyttet seks ledd fra samme skjema, var assosiasjon ikke signifikant. Dette skyldes at sistnevnte studie inkluderte spørsmål om tilfredshet i relasjonen med foreldre. Som beskrevet nedenfor, ble godt forhold til foreldrene funnet å være en beskyttelsesfaktor mot effekten av stigmatisering.

stigmatisering (van Gelderen, Gartrell, Bos, & Hermanns, 2013). Basert på mødrenes rapporteringer skåret disse ungdommene også signifikant høyere på internaliserende og eksterntaliserende atferdsproblemer (Bos & Gartrell, 2010), samt i de DSM-orienterte skalaene angstproblemer, affektive problemer og atferdsproblemer (Bos et al., 2013). Imidlertid var det kun for to av de 32 ungdommene som rapporterte å ha opplevd stigmatisering at skår på den totale problemskalaen i CBCL lå innenfor det kliniske område (Bos & Gartrell, 2010).

To av NLLFS-studiene undersøkte også om ulike familieforhold, opplevelsen av å passe inn sammen med jevnaldrende, samt androgyne personlighetstrekk var beskyttende faktorer mot effekten av stigmatisering på emosjonell fungering og atferdsmessig tilpasning (Bos & Gartrell, 2010; van Gelderen et al., 2013). Androgyne personlighetstrekk ble kartlagt ved hjelp av en forkortet versjon av Bem Sex Role Inventory som, gjennom selvrappotering, gir skår på graden av feminine egenskaper (f.eks. grad av varme og omsorg) og maskuline trekk (f.eks. grad av kompetanse og rasjonalitet) (van Gelderen et al., 2013). Familieforhold var faktorer som tid med familien og opplevelsen av å komme overens med sine foreldre (begge spørsmålene hentet fra spørreskjemaet YQOL), samt hvorvidt mødre hadde vært til hjelp med å forberede ungdommen på å takle stigmatisering. De to faktorene som ble funnet å fungere som beskyttelse mot effekten av stigmatisering, var opplevelsen av å komme overens med sine mødre og å passe inn med sine jevnaldrende. Ungdommer som skåret sin relasjon til foreldre og jevnaldrende høyt, var mer resiliente i møte med stigmatisering.

Den kvalitative NLLFS-studien (van Gelderen et al., 2012b) undersøkte også hvilke mestringsstrategier ungdommen benyttet i møte med stigmatisering. Ungdommens svar på åpne spørsmål om hvordan de møtte stigmatisering, ble kodet enten som adaptiv eller maladaptiv strategi. Førstnevnte kategori var for eksempel å søke sosial støtte, være åpen om mors/mødres seksuelle orientering eller konfrontere og opplyse den som utøvet stigmatiseringen. Motsatt ble unnvikende strategier som hemmeligholdelse og å holde mors

seksuelle orientering skjult, kodet som maladaptiv mestringsstrategi. Forfatterne fant at 64% brukte adaptive strategier, mens 56% brukte maladaptive strategier.

Oppsummert indikerer studiene at omtrent halvparten av ungdommer som vokser opp i planlagte lesbiske familier opplever stigmatisering i form av erting, spøk eller irriterende spørsmål fra jevnaldrende på grunn av sin familietype. På tross av at barn/ungdom fra slike familier ikke viser dårligere emosjonell og atferdsmessig fungering enn andre jevnaldrende, fant flere studier at opplevd stigmatisering var en risikofaktor for internaliserende og eksternaliserende. Imidlertid var gode relasjoner til foreldre og til jevnaldrende beskyttende faktorer mot effekten av stigmatisering. Studiene gir imidlertid ingen svar på retningen i sammenhengen mellom stigmatisering og emosjonelle- og atferdsmessige vansker.

Relasjoner til jevnaldrende. Forskning har funnet at problemer i relasjon med jevnaldrende er forbundet med tilpasningsproblemer senere i livet (Parker & Asher, 1987). Som vi så innledningsvis har det vært en bekymring at barn og ungdom med lesbiske eller homofile foreldre ville få vansker med relasjoner til jevnaldrende, særlig på grunn av mobbing og erting. Vi har sett at stigmatisering er assosiert med internaliserende og eksternaliserende problemer. Imidlertid gjenstår det å se om studiene kan si noe om barn og ungdom fra planlagte lesbiske og homofile familier strever mer sosialt enn jevnaldrende fra heterofile familier.

I denne kategorien vil jeg presentere funn som sier noe om barnets eller ungdommens *relasjoner til jevnaldrende*, enten det omhandler opplevelse av sosial aksept; sosial kompetanse eller antall venner. Seks studier benyttet spørreskjemaer der mål på slike dimensjoner var inkludert. Dataene var enten basert på barnas/ungdommens selvrapportering eller foreldrenes rapportering.

I to av studiene ble psykososiale utfall kartlagt blant annet med skalaene for sosial kompetanse og sosial aksept i selvrapporteringsskjemaet Harter Scale (Bos & Sandfort, 2010;

Shechner et al., 2013). I disse skalaene fant studiene ingen signifikante forskjeller mellom barn/ungdom fra planlagte lesbiske familier og barn/ungdom fra heterofile familier. Som tidligere nevnt (se avsnittet om emosjonell fungering og atferdsmessig tilpasning) fant imidlertid Shechner og kolleger (2013) at barna fra planlagte lesbiske familier rapporterte signifikant mindre ensomhetsfølelse og mer pro-sosial atferd enn barn av heterofile familier. Disse funnene er også relevante for denne kategorien, da fokuset i spørreskjemaet var sosial aktivitet med jevnaldrende.

I den italienske studien med barn fra planlagte lesbiske og homofile familier, fant Baiocco og kolleger (2015) ingen gruppe-forskjeller i dimensjonen ”problemer i relasjon til jevnaldrende”, da skårene ble sammenlignet med skår for barn i heterofile familier. Den nevnte dimensjonen er en av fire dimensjoner i spørreskjemaet Strength and Difficulties Questionnaire (SDQ). Studien vil bli nærmere presentert i neste kategori.

En av kompetanseskalaene i CBCL, nemlig sosial kompetanse, er et mål på barnets/ungdommens forhold til venner og hvor godt barnet/ungdommen går sammen med andre. Da Gartrell og Bos (2010) sammenliknet NLLFS-utvalgets skårer med Achenbachs normative utvalg, fant de at ungdommene fra planlagte lesbiske familier skåret signifikant høyere på denne skalaen. Som nevnt var det forskjeller i bakgrunnsvariabler mellom de to gruppene (f.eks. i etnisitet og bosted). Vi kan derfor ikke vite med sikkerhet at forskjellen skyldtes familietype.

I den allerede nevnte deskriptive studien av samme utvalg (NLLFS), fant Gartrell og kolleger (2012) at ungdommene fra planlagte lesbiske familier dessuten hadde mange nære, jevnaldrende venner (gjennomsnittlig syv). De fleste ungdommene (83%) hadde for det meste bare heterofile venner, og de aller fleste (nærmere 90%) rapporterte at de var åpne med sine venner om at de hadde lesbiske mødre og at de var komfortable med å ta med venner hjem. I studien til van Gelderen og kolleger (2013) rapporterte disse ungdommene dessuten at de kom

svært godt overens med sine jevnaldrende (gjennomsnittsskår på 2.72, i en skala som gikk fra 1-3, der 1= ikke i det hele tatt, og 3=svært godt). Studien fant at denne opplevelsen var korrelert med livstilfredshet.

Oppsummert indikerer studiene dermed at barn og ungdom fra planlagte lesbiske og homofile familier, ikke strever mer sosialt enn andre barn og ungdommer. Noen funn indikerer snarere at de utviser mer prososial atferd, i mindre grad føler seg alene og kommer bedre overens med andre, sammenliknet med jevnaldrende fra heterofile familiekontekster.

Relasjonen mellom barn/ungdom og foreldre. Som nevnt i innledningen hevder tilknytningsteorien at relasjonen mellom foreldre og barn, særlig mor-barn-relasjonen, er av stor betydning for ulike aspekter ved barnets psykososiale utvikling. Slike psykososiale aspekter kan eksempelvis være evnen til emosjonsregulering eller til å etablere og opprettholde nære relasjoner.

Med *forelder-barn-relasjonen* mener jeg naturlig nok utfall som omhandler aspekter ved relasjonen mellom barn/ungdom og foreldre, samt hvorvidt slike forhold har betydning for barnas/ungdommens emosjonelle fungering og atferdsmessig tilpasning. Flere av studiene har også sett på aspekter i foreldrenes parforhold. Jeg vil si litt om dette, men legge hovedvekten på funn som sier noe om relasjonen mellom barn/ungdom og foreldre.

I alt seks studier inkluderte mål på eller rapportering om kvaliteten eller tilfredshet i familierelasjoner og/eller familiefungering.

Den italienske studien av Baiocco et al. (2015), sammenliknet planlagte lesbiske og homofile familier med heterofile familier. Ved hjelp av foreldrerapporteringer, målte studien aspekter ved barnas psykososiale fungering, i tillegg til tilfredshet og kvalitet i familiefungering og relasjoner. Barna var gjennomsnittlig tre år gamle, og hver familie bestod av to samboende foreldre. De likekjønnede parene hadde fått barn ved hjelp av donorinseminasjon eller surrogati i andre land, da dette ikke er tillat i Italia. Studien benyttet

et bekvemmelighetsutvalg der utvalgsgruppen var rekruttert via en organisasjon for likekjønnede par med barn. Sammenligningsgruppen ble rekruttert fra samme barnehager og skoleklasser som barna med likekjønnede foreldre gikk i. Gruppene var like med hensyn til fordelingen av kjønn og alder på barna, foreldrenes utdanningsnivå og lengde på parforholdet (år).

Studien fant at likekjønnede foreldre skåret høyere på kommunikasjon og fleksibilitet i familiefungeringen (i FACE IV-instrumentet). I følge Circumplex model of marital and family system (Olson, 2011; Olson, 2000) betyr høye skår på disse faktorene at kommunikasjonen er preget av åpenhet, likeverd, tydelighet og empati både i familierelasjonene. Høy grad av fleksibilitet indikerer eksempelvis egalitær struktur, lite rigiditet i regler, samt demokratiske forhandlinger. Familiene skilte seg ikke med hensyn til emosjonelle bånd (samhold). Imidlertid var skår på relasjonelle faktorer og familiefungering korrelert med barnets psykososiale fungering uavhengig av foreldrenes seksuelle orientering. For eksempel var høy fleksibilitet i familiefungeringen positivt korrelert med barnets evne til emosjonsregulering, og høy skår på kommunikasjon gav lavere skår på emosjonelle vansker hos barnet. På gruppenivå viste barna fra planlagte lesbiske og homofile familier likevel lik fungering som sine jevnaldrende.

Studien som var del av den amerikanske kryss-seksjonelle studien NSCH, undersøkte også lignende variabler (Bos et al., 2016). I motsetning til de andre studiene i litteraturgjennomgangen, er dette den eneste som benyttet et utvalg som var basert på et opprinnelig sannsynlighetsutvalg. NSCH er en stor spørreundersøkelse og studie som ved ulike tidspunkter (2003, 2007, 2011/2012 og 2016) har samlet inn data om den emosjonelle og fysiske helsen til amerikanske barn i alderen 0-17 år (Data Resource Center for Child & Adolescent Health, 2017). I 2011 og 2012 ble over 800 000 tilfeldige husholdninger i 50 stater oppringt for å identifisere husholdninger med barn under 18 år. Det endelige utvalget

utgjorde nesten 100 000 familier, som videre ble intervjuet med strukturerte spørreskjemaer over telefonen. Blant disse identifiserte Bos og kolleger (2016) tilsammen 95 planlagte lesbiske familier der mødrene var samboere eller gift. På tross av at utvalget var hentet fra et større sannsynlighetsutvalg, kan vi ikke utelukke at snøball-metoden ble benyttet i identifiseringsprosessen av familier med likekjønnede foreldre.

Data fra de planlagte lesbiske familiene ble videre sammenliknet med data fra 95 heterofile familier (samboende/gifte) i NSCH-utvalget. Studien benyttet matching-prosedyrer slik at de to gruppene var like med hensyn barnas og foreldrenes alder og kjønn, barnas etnisitet og fødeland, foreldrenes utdannelsesnivå, og nåværende geografisk bosted. Gjennomsnittsalderen for barna var 10-11 år.

Ved hjelp av foreldrerapportering kartla studien ulike aspekter ved barnas psykososiale fungering, i tillegg til aspekter ved familierelasjoner. Forfatterne fant ingen signifikante gruppeforskjeller mellom lesbiske og heterofile foreldre når det gjaldt tilfredshet i parforholdet og forelder-barn-relasjonen. Imidlertid fant de signifikante forskjeller i foreldrestress. Planlagte lesbiske foreldre rapporterte høyere grad av foreldrestress sammenliknet med heterofile foreldre. Foreldrestress ble kartlagt gjennom spørsmål som omhandlet mors grad av frustrasjon og vansker i forbindelse med oppdragelsesrollen. Videre fant de, for begge familietyper, at tilfredshet i parforholdet, forelder-barn-relasjonen og foreldrestress var signifikante predikatorer for mål på barnets emosjonelle fungering, atferdsmessige fungering og skoleferdigheter. Eksempelvis var emosjonelle vansker positivt assosiert med foreldrestress og negativt assosiert med både tilfredshet i parforholdet og forelder-barn-relasjonen. Når forfatterne sammenliknet skår på de ulike indikatorene for barnets psykososiale fungering, fant de imidlertid ingen forskjeller på gruppenivå

Bos og kolleger (2015) så også, i en tidligere omtalt studie, på hvordan ungdommer i DLLFS-utvalget vurderte sitt forhold til foreldrene (både til fødemor og medmor). Tre

aspekter ved relasjonen ble kartlagt gjennom ungdommenes selvrappoterering i standardiserte instrumenter: grad av kontrollerende foreldreatferd, åpenhet i relasjonen og relasjonskvalitet (kommunikasjon, tillit og fremmedgjøring). Ungdommene i sammenligningsgruppen besvarte samme spørsmål. Da forfatterne sammenliknet de to gruppene, fant de ingen signifikante gruppe-forskjeller. De fant imidlertid signifikante kjønnsforskjeller i begge gruppene. Jenter skåret høyere enn gutter på skalaen som målte opplevelsen av foreldrene som kontrollerende, og skalaen som målte hvor åpne de var med sine foreldre. For begge grupper var mål på relasjon til foreldre signifikant assosiert med skår på selvtillit og atferdsproblemer.

Ungdommer som opplevde foreldrene som kontrollerende skåret lavere på selvtillit og høyere på atferdsproblemer, mens de som rapporterte høy kvalitet på relasjonen til sine foreldre, skåret høyere på selvtillit og lavere på atferdsproblemer.

Den deskriptive NLLFS-studien (Gartrell et al., 2012) stilte også spørsmål om ungdommenes relasjon til sine mødre. Når det gjaldt forhold til foreldre, svarte nesten alle (93%) at de opplevde at mødrene hadde vært gode rollemodeller i oppveksten, og at de kunne betro seg om sine problemer til dem (84%). Beskrivelser som gikk igjen da forskerne fulgte opp med utdypende spørsmål var at de opplevde mødrene som ”sterke”, ”tøffe”, ”smarte”, ”kjærlige” og ”omsorgsfulle”, og over en femtedel svarte at de hadde lært dem å være åpne og aksepterende, samt bevisst sine egne følelser.

I de to nevnte NLLFS-studiene som undersøkte mulige beskyttelsesfaktorer mot effekten av stigmatisering, fant forfatterne at ungdommenes opplevelse av å komme overens med sine mødre var en signifikant predikator for emosjonell fungering og atferdsmessig tilpasning (Bos & Gartrell, 2010; van Gelderen et al., 2013). Jo høyere ungdommen rangerte at de kom overens med sine mødre (0= ikke i det hele tatt, 10= fullstendig), desto lavere skåret de på internaliserende og eksternaliserende atferdsproblemer, samt høyere på livstilfredshet.

Oppsummert indikerer de seks studiene at barn og ungdom som vokser opp i planlagte lesbiske og homofile familier har like gode relasjoner til sine foreldre som barn og ungdom fra heterofile familier. Imidlertid fant en studie at planlagte lesbiske mødre opplevde mer stress relatert til foreldrerollen enn heterofile foreldre. En annen studie fant at familiemiljøet i planlagte lesbiske og homofile familier var preget av bedre kommunikasjon og mer fleksibilitet enn heterofile familier. Mål på familierelasjoner og familiefungering var assosiert med barnas/ungdommens psykososiale fungering i alle familietyper.

Skoleferdigheter. Med begrepet *skoleferdigheter* henvises det til grad av læringsevner, innsats og prestasjoner som er relatert til skolefag. Tre studier inkluderte kartlegging av aspekter ved skoleferdigheter. I den amerikanske kryss-seksjonelle studien NSCH (Bos et al., 2016), fikk foreldrene spørsmål om barnet gjorde leksene sine (fra 1= aldri, til 5= alltid). Forfatterne fant ingen signifikante forskjeller mellom barn fra planlagte lesbiske familier og barn fra heterofile familier. Derimot fant Gartrell og Bos (2010) at lesbiske mødre i NLLFS-studien rapporterte høyere akademisk kompetanse (CBCL) for sine tenåringer sammenliknet med Achenbachs normative utvalg. Denne skalaen omhandler blant annet ungdommens prestasjoner i ulike skolefag, eventuelle læringsvansker og om han/hun får spesialundervisning. På tross av usikkerhet om denne forskjellen kan tilskrives familietype eller snarere forskjeller i bakgrunnsvariabler, samsvarer foreldrerapporteringene med det ungdommene selv rapporterte i den deskriptive NLLFS-studien (van Gelderen et al., 2012a). Gjennomsnittet for deres samlede skolekarakter lå mellom en svak A og en sterk B.

Studier av andre utvalg der CBCL ble benyttet, rapporterte ikke om forskjeller i skalaen for akademisk kompetanse.

Aspekter ved kjønn og/eller seksualitet. Utvikling av kjønnsidentitet og seksuell orientering er det utfallet som kanskje flest motstandere av likekjønnet foreldreskap har vært bekymret for (Clarke, 2001). Bekymringen er gjerne at eksponering for lesbiske eller

homofile foreldre, samt mangel på rollemodeller og tilknytningspersoner av begge kjønn, vil føre til forvirring med hensyn til kjønnsidentitet og seksuell orientering.

Med *kjønnsidentitet* menes et individs identifisering og grunnleggende oppfattelse av å være gutt/mann eller jente/kvinne (Anderssen et al., 2002). Med *seksuell orientering* menes individets seksuelle og romantiske preferanse for individer av enten motsatt og/eller samme kjønn. Noen studier benytter også begrepet *seksuell identitet*.

Tre studier har sett på aspekter ved kjønn og/eller seksualitet. To av studiene var del av den amerikanske langtidsstudien NLLFS og studerte sammen utvalg, mens én studie var del av den nederlandske langtidsstudien (DLLFS).

Bos og Sandfort (2010) sammenliknet det nederlandske DLLFS-utvalget da barna var 8- 12 år gamle, med jevnaldrende barn fra heterofile familier. Hovedfokus i studien var kjønnsidentitet, samt barnas forventninger om fremtidige romantiske relasjoner. Kjønnsidentitet ble kartlagt gjennom et spørreskjema der barna måtte skåre seg selv på en fire-punkts likert-skala. De to skalaene som målte i hvilken grad barn opplever seg som typisk for sin kjønnskategori, samt tilfredshet med å tilhøre denne kategorien, regnes som kjerneaspektene ved barns utvikling av kjønnsidentitet (Egan & Perry, 2001). I tillegg omhandlet spørsmålene i hvilken grad barnet opplevde press fra foreldre og venner om å passe inn i kjønns- stereotypier, samt i hvilken grad barnet mente at dets egen kjønnsgruppe var overlegen den andre kjønnsgruppen (kjønnsjåvinisme). I tillegg var det en skala som omhandlet hvorvidt barnet var trygg på eller usikker på om han/hun kom til å gifte seg og få barn med en av motsatt kjønn (hetero-forventninger).

Studien fant at barn fra planlagte lesbiske familier skilte seg signifikant fra sine jevnaldrende på tre av disse skalaene. De opplevde mindre press fra foreldre om å passe inn i kjønnsstereotypier, var mindre tilbøyelig til kjønnsjåvinistiske holdninger, samt mer tilbøyelig til å være usikker på fremtidig heterofil romantisk involvering. Det fremkom

imidlertid ingen forskjeller i de to kjerneaspektene av kjønnsidentitet (typiskhet og tilfredshet), eller for opplevd kjønnsstereotypisk press fra venner.

Imidlertid fant studien at hver av de målte faktorene (typiskhet, tilfredshet, foreldrepres, vennepres, kjønns holdninger og hetero-forventninger) var predikatorer for barnas psykososiale fungering (selvfølelse/selvverd og sosial kompetanse) i begge familietyper. Eksempelvis var høy grad av kjønnsstypiskhet forbundet med høyere skår på selvfølelse og sosial kompetanse. Barn som var mer usikker på fremtidig heterofil involvering, skåret lavere på selvfølelse og sosial kompetanse. Det fremkom imidlertid ingen signifikante forskjeller på gruppenivå mellom familietyper når det gjaldt selverd og sosial kompetanse i denne studien.

Bos og kolleger (2012) har også studert aspekter ved kjønn i det amerikanske utvalget med ungdommer fra planlagte lesbiske familier (NLLFS). Studien ønsket å undersøke hvorvidt ungdommer i planlagte lesbiske familier hadde tilgang til en mannlig rollemodell, og om dette hadde betydning for tilegnelse av kjønnsrolle trekk og psykologisk fungering. Studien sammenlignet ikke med jevnaldrende fra heterofile familier. Kjønsrolle trekk var definert som grad av feminine trekk (f.eks. forståelse og sensitivitet for andres behov) og grad av maskuline trekk (f.eks. konkurransepreget og lederevner), og ble kartlagt ved hjelp av en kortversjon av spørreskjemaet Bem Sex Role Inventory (BSRI). Ungdommens grad av eksternaliserende og internaliserende problemer ble målt ved hjelp av selvrapporing (State-Trait Personality Inventory) og mødrenes rapportering (CBCL).

Halvparten av ungdommene (49%) svarte at de hadde nære mannlige rollemodeller i livet sitt. Det var ingen signifikant forskjell mellom prosentandelen av jenter og gutter som rapporterte at de hadde dette. For 34% av de som hadde en mannlig rollemodell, var denne personen deres sæddonor (biologiske far). Den mest vanlige typen av rollemodell var imidlertid "venn" (47%), etterfulgt av "onkel" (37%). Videre undersøkte studien om de som

hadde mannlig rollemodell skåret signifikant forskjellig på kjønnsrolle trekk, emosjonell fungering og atferdsmessig tilpasning sammenlignet med de som ikke hadde mannlig det. Studien fant ingen signifikante forskjeller mellom gruppene, verken i ungdommenes selvrappoterer eller mødrenes rapporteringer. Grad av maskuline og feminine trekk, samt emosjonelle og atferdsmessige problemer var ikke systematisk forskjellig mellom gruppen av ungdommer som hadde mannlig rollemodell og gruppen som ikke hadde det. På tross av at forskjellen ikke var signifikant er det likevel interessant at gutter med en mannlig rollemodell skåret lavere på maskuline trekk og høyere på feminine trekk sammenlignet med gutter som ikke hadde en mannlig rollemodell. Kombinasjonen av å ikke ha mannlig rollemodell og å skåre lavt på maskuline trekk, var imidlertid assosiert med signifikant høyere på skår på internaliserende problemer uavhengig av kjønn.

Den tredje studien omhandlet seksuell orientering og seksuell atferd (Gartrell, Bos, & Goldberg, 2011). I tillegg undersøkte forfatterne om det var grunnlag for å hevde at lesbiske og homofile foreldre i større grad misbruker sine barn enn heterofile foreldre. Det var imidlertid ingen av ungdommene fra de planlagte lesbiske familiene som rapporterte opplevelser med seksuelt misbruk. Som kontrast til dette henviste forfatterne til en nasjonal studie som viste at 8% av 17-åringene i befolkningen for øvrig hadde opplevd seksuelt misbruk. Når det gjaldt seksuell orientering, ble dette kartlagt med Kinsey selvrangerings-skala, der ungdommene måtte plassere sine erfaringer langs en skala fra 0 til 6 (0 = utelukkende heteroseksuell, 6 = utelukkende homoseksuell). Verdiene i mellom tilsvarte ulik grad av biseksualitet. Forfatterne fant ingen signifikante kjønnsforskjeller i de ulike skalaene. Imidlertid fant de forskjeller da de slo sammen de seks Kinsey-skalaene til tre kategorier (0-1= heteroseksuelle spektrum, 2-4= biseksuelle spektrum, 5-6= homoseksuelle spektrum). Signifikant flere jenter (19%) fra planlagte lesbiske familier plasserte seg i det biseksuelle spektrum sammenlignet med gutter (3%) fra samme familietype. Imidlertid var det flest (92%

av guttene og 80% av jentene) som plasserte seg i det heteroseksuelle spektrum (0-1). Tre prosent av guttene definerte seg som ”utelukkende homofil”. Derimot var det ingen av jentene som definerte seg som ”utelukkende lesbisk”.

Studien undersøkte også om ungdommer fra planlagte lesbiske familier skilte seg fra et sannsynlighetsutvalg med jevnaldrende fra heterofile familier når det gjaldt seksuell atferd. Resultatet viste at NLLFS-ungdommene var signifikant eldre da de første gang hadde hatt sex (heteroseksuell), at signifikant færre NLLFS-gutter var seksuelt aktive (heteroseksuelt) enn jevnaldrende gutter fra heterofile familier, samt at NLLFS-jenter var mer tilbøyelig til å ha likekjønnet sex enn jevnaldrende jenter fra heterofile familier. Det var ingen signifikant forskjell mellom gutter fra planlagte lesbiske familier og gutter med heterofile foreldre som hadde hatt likekjønnet sex.

Oppsummert indikerer studiene at barn fra planlagte lesbiske familier ikke er mer usikre eller utilfreds i sin kjønnsidentitet enn andre barn, men at de er noe mindre preget av kjønns-stereotypier og heteronormative forventninger enn andre barn. Videre ser det ut til at tilgang til mannlige rollemodeller ikke har betydning for tilegnelse av kjønnsrolle trekk eller for psykososial fungering. På tross av at majoriteten av ungdommene fra planlagte lesbiske familier identifiserte seg i det heteroseksuelle spektrum, var jentene mer tilbøyelig til biseksuell orientering og atferd sammenlignet med andre ungdommer.

Rusmiddelbruk. To studier inkluderte rusmiddelbruk som en av variablene. Studiene undersøkte om ungdommer fra planlagte lesbiske familier ruset seg i større grad enn ungdommer fra heterofile familier. De to studiene fant ulike resultater.

DLLFS-studien som undersøkte ungdommens relasjon til sine foreldre, kartla også ungdommenes konsumering av tobakk, alkohol og marihuana/hasj (Bos et al., 2015). Da DLLFS-utvalgets rapporteringer ble sammenlignet med rapporteringer fra et matchet utvalg av ungdommer fra heterofile familier, fant forfatterne ingen signifikante gruppe-forskjeller.

Derimot fant Goldberg, Bos og Gartrell (2011) signifikante gruppe-forskjeller da de sammenlignet NLLFS-ungdommenes rapporteringer av rusmiddelbruk med jevnaldrendes rapporteringer. Sammenligningsgruppen var et nasjonalt sannsynlighetsutvalg (se tabell 2). I tillegg til spørsmål om tobakk, røyk og hasj, inkluderte denne studien spørsmål om hallusinogener, kokain, barbiturater og beroligende midler uten resept. Studien fant at signifikant flere gutter og jenter fra planlagte lesbiske familier rapporterte sporadisk bruk av alkohol og hasj, sammenlignet med jevnaldrende i sammenligningsgruppen. I tillegg var prosentandelen som rapporterte at de hadde prøvd hallusinogener høyere for NLLFS-gutter enn jevnaldrende gutter i sammenligningsgruppen. Studien undersøkte også om opplevd stigmatisering og livstilfredshet var relatert til rusmiddelbruk. Forfatterne fant imidlertid ingen signifikante assosiasjoner mellom disse variablene.

I denne studien poengterte forfatterne at visse forhold ved undersøkelsen kan ha hatt betydning for hvor ærlig ungdommene våget å svare, og dermed påvirket utfallet: NLLFS-ungdommene var deltakere i en studie som hadde fulgt dem over flere år, slik at ungdommene trolig hadde utviklet tillit til forskerne. Dessuten fylte de ut spørreskjemaene via internett på et valgfritt sted, mens ungdommene i sammenligningsgruppen fylte ut skjemaet i klasserom med lærer og forsker tilstede.

Diskusjon

Målet med denne oppgaven var å gi en oversikt over den nyere forskningen på psykososiale utfall for barn og ungdom som er født og oppvokst i planlagte lesbiske og homofile familier. Hittil har jeg beskrevet og kategorisert funn fra de inkluderte studiene. Det gjenstår imidlertid å diskutere og drøfte disse funnene nærmere. Jeg vil først gi en oppsummering av funnene, før jeg drøfter hva som kan være årsak til at det foreligger lite forskning på barn fra planlagte homofile familier. Videre vil jeg se funnene i lys av utvalgte teorier som ble presentert i innledningen og diskutere hvorvidt mor-far-konstellasjonen er en

nødvendig forutsetning for adekvat utvikling. Til sist vil jeg diskutere metodiske og teoretiske aspekter ved de gjennomgåtte studiene (utvalg og informasjonskilder), og drøfte hvorvidt studienes resultater kan generaliseres til norske forhold.

Hovedfunn

Den overordnede oppsummeringen fra de 16 studiene er at det ikke finnes empirisk grunnlag for å hevde at barn og ungdommer fra planlagte lesbiske og homofile familier strever mer emosjonelt, atferdsmessig eller sosialt enn andre barn. Snarere indikerer studiene at de viser vel så god psykososial fungering som jevnaldrende fra heterofile familiekontekster. Flere funn kan tyde på at faktorer som antall omsorgsgivere eller tilfredshet og kvalitet i familierelasjoner og familiefungering, er av større betydning enn foreldrenes seksuelle orientering (se f.eks Baiocco et al., 2015; Bos et al., 2016; Shechner et al., 2013).

Imidlertid indikerer studiene at omtrent halvparten av ungdommer fra planlagte lesbiske familier opplever stigmatisering i form av erting eller irriterende spørsmål fra jevnaldrende. På tross av at de ikke skiller seg negativt fra ungdommer med heterofile foreldre når det gjelder emosjonell fungering og atferdsmessig tilpasning, fant flere studier at opplevd stigmatisering var en risikofaktor for disse aspektene. Gode relasjoner til foreldre og venner var derimot som en beskyttende faktor mot effekten av stigmatisering (Bos & Gartrell, 2010; van Gelderen et al., 2013).

I den grad det fremkom forskjeller mellom barn og ungdom med likekjønnede foreldre (planlagte) og jevnaldrende med heterofile foreldre, var dette oftest i favør av førstnevnte gruppe. Tre studier fant at barn og ungdom fra planlagte lesbiske familier skåret bedre på ulike mål som angikk atferdsmessig tilpasning (Bos et al., 2015; Gartrell & Bos, 2010; Shechner et al., 2013). Blant disse tre studiene ble det også funnet at de skåret høyere på sosial og akademisk kompetanse (Gartrell & Bos, 2010); på selvtillit (Bos et al., 2015); og lavere på opplevd ensomhetsfølelse (Shechner et al., 2013) sammenlignet med jevnaldrende

fra heterofile familier. Disse funnene ble imidlertid ikke replikert på tvers av kartleggingsinstrumenter og informasjonskilder i samme studie, eller i andre utvalg som benyttet samme kartleggingsinstrument og informasjonskilde (foreldre- eller selvrappoterer). Vi må derfor være forsiktig med å hevde at funnene indikerer systematiske forskjeller i populasjonen.

Når det gjelder kjønnsrolletrakk (maskuline og feminine) for ungdommer i planlagte lesbiske familier, fant Bos og kolleger (2012) at dette ikke påvirkes av hvorvidt de har tilgang til en mannlig rollemodell eller ikke. Imidlertid var barn fra samme familietype noe mindre preget av heteronormative forventninger, kjønnsjåvinnistiske holdninger og opplevde mindre kjønnsstereotypisk press fra foreldre (Bos & Sandfort, 2010). Empirien støtter derimot ikke antakelsen om at disse barna utvikler atypisk kjønnsidentitet. Sammenlignet med barn med heterofile foreldre, opplevde de seg verken mindre tilfreds med eller mindre typisk for den kjønnskategori som de biologisk sett tilhørte. Dermed kan funnet snarere forstås som større grad av åpenhet og fleksibilitet, fremfor forvirring og usikkerhet.

Videre tyder funn på at majoriteten av ungdommer fra planlagte lesbiske familier definerer seg i det heteroseksuelle spektrum. Likevel var jentene fra denne familietyper mer tilbøyelig til biseksuell atferd og -identitet sammenlignet med gutter fra samme familietype og jevnaldrende fra heterofile familier (Gartrell et al., 2011).

Den eneste forskjellen som kan hevdes å være av potensielt problematisk karakter, er at ungdommene i det ene utvalget (DLLFS-utvalget) var mer tilbøyelig til å rapportere sporadisk bruk av lettere rusmidler som hasj og alkohol sammenlignet med sine jevnaldrende fra heterofile familier (Goldberg et al., 2011). Funnet av gruppe-forskjeller ble imidlertid ikke replikert i den andre studien som undersøkte rusmiddelbruk (Bos et al., 2015).

Det var kun én studie, nemlig den italienske studien av Baiocco og kolleger (2015), som inkluderte barn fra planlagte homofile (i tillegg til lesbiske) familier. Studien fant ingen

forskjeller mellom barn med likekjønnede foreldre i forhold til barn fra heterofile familier. Imidlertid rapporterte planlagte lesbiske og homofile foreldre større grad av tilfredshet og bedre fungering i parforholdet så vel som i familielivet for øvrig. Funnene til Baiocco og kolleger (2015) er i tråd med resultater fra tidligere studier av barn fra planlagte homofile familier (Bos, 2010; McPherson, 1993). Det kan dermed se ut til at bekymringen for at fravær av en mor vil medføre psykososiale vansker, ikke har empirisk støtte. Vi må imidlertid være forsiktig med å trekke for bastante konklusjoner for populasjonen som helhet, da denne empirien er basert på kun én nyere studie, og da utvalget i studien dessuten var lite (kun 20 barn fra planlagte homofile familier).

Hvorfor foreligger det så lite forskning på barn fra planlagte homofile familier?

At det publiseres få studier av planlagte homofile familier har altså ikke endret seg siden Bos og van Balen publiserte sin litteraturgjennomgang (2010). Forskningslitteraturen er vesentlig større for lesbiske kvinner og deres barn. Så kan man spørre seg om hva årsaken til dette er. Trolig handler det om at populasjonen av homofile par med barn er mindre enn populasjonen av lesbiske par med barn. Eksempelvis har over 99 000 lesbiske par i USA egne barn, mens tallet for homofile par med egne barn er 38 000 (US Census Bureau, 2015)⁶. I en tidligere studie fant dessuten Baiocco og Laghi (2013) at homofile menn i mindre grad enn lesbiske kvinner hadde intensjoner og ønsker om å bli forelder.

Mindre grad av ønske og intensjon om foreldreskap kan videre ha sammenheng med at holdninger og lovgivningen i flere land er preget av mindre aksept og muligheter for homofilt foreldreskap enn for lesbisk foreldreskap (se f.eks. Baiocco, Nardelli, Pezzuti, & Lingiard, 2013; Herek, 2000; Hollekim et al., 2012; ILGA-Europe, 2017; Steffens & Wagner, 2004). I mange land har lesbiske kvinner mulighet til å benytte seg av donorinseminasjon (f.eks. i Norge, Israel, Nederland og flere stater i USA), mens surrogati derimot er forbudt enten

⁶ Det kommer ikke frem hvordan disse har blitt en del av familien

generelt (f.eks. i Norge og Nederland) eller spesifikt for homofile menn (f.eks. i Israel og flere stater i USA, se Kazyak & Woodell, 2016; Lustenberger, 2014). Dette medfører at veien til foreldreskap er lengre for homofile menn enn for lesbiske kvinner når det gjelder å få egne biologiske barn.

Tradisjonelt har mor blitt regnet som barnets primære omsorgsgiver. Stereotypiske oppfatninger om kjønnsforskjeller har ført til en generell forestilling om at menn er mindre egnet til denne rollen (Biblarz & Stacey, 2010). Mannlige primær-omsorgsgivere er dermed langt sjeldnere enn kvinnelige. Slik sett kan homofile fedre sies å være bærere av en dobbel minoritetsstatus – både homofil og mannlig primær-omsorgsgiver. Dette kan igjen medføre at homofile fedre, samt deres barn, er ekstra utsatt for stigmatisering (Goldberg & Smith, 2011; Golombok & Tasker, 2010). En tidligere studie tyder dessuten på at homofile fedre generelt, i likhet med andre stigmatiserte grupper, kan stå i fare for å internalisere slike forestillinger om at de er mindre egnet som foreldre og at barna deres er dårligere tilpasset enn andre barn (Brinamen & Mitchell, 2008). At det foreligger få studier av planlagte homofile familier kan dermed også handle om at mange homofile fedre kanskje vegrer seg for å bli synliggjort og for å bli sammenlignet med heterofile familier. Riktignok er deltakelse i undersøkelser gjerne anonymt, men det kan likevel utgjøre en belastning å utsette seg selv og/eller barnet sitt for testing og måling, særlig dersom studiene er komparative i sin natur, med heterofile familier som normativ standard. Det er med andre ord behov for mer forskning på planlagte homofile familier, ikke bare komparative, men også studier som ser på disse familiene og barna i seg selv, gjerne med en fenomenologisk og kvalitativ tilnærming. I skrivende stund er for øvrig en ny studie av barn fra planlagte homofile familier underveis i publiseringsprosessen ⁷.

⁷ Studien er et samarbeid mellom forskere i England (universitetet i Cambridge) og USA (universitetet i Columbia), med den anerkjente professoren Susan Golombok i spissen.

Trenger Barn Både en Mor og en Far?

Innledningsvis så vi på hvordan ulike psykologiske teorier vektlegger foreldrenes rolle i barns psykososiale utvikling. Både sosial læringsteori og psykoanalytiske teorier fremhever betydningen av den heterofile mor og far, da de antas å ha distinkte bidrag til barnets utvikling (Patterson, 1992). Psykodynamiske teorier ser ikke ut til å stille eksplisitte krav til foreldrekonstellasjonen (Patterson, 1992). Imidlertid vektlegges foreldrenes kjønn også her, i den forstand at mor-barn-samspillet vurderes som overordnet. Hvordan kan vi så forstå funnene i lys av disse teoriene, og hvilke implikasjoner har funnene for teoriene?

Tilknytning og trygg base. I tråd med tilknytningsteorien fant flere studier at tilfredshet og kvalitet i familierelasjoner hadde betydning for barnets psykososiale fungering (Baiocco et al., 2015; Bos & Gartrell, 2010; Bos et al., 2016; Bos et al., 2015). Barnas skår på emosjonell fungering og atferdsmessig tilpasning var assosiert med skår på tilfredshet og kvalitet i familierelasjoner og –fungering. Det var imidlertid ingen av de inkluderte studiene som direkte kartla barnas tilknytningsstil eller foreldrenes ferdigheter. Likevel kan studienes funn gi visse pekepinner og hypoteser om hvorvidt barn fra planlagte lesbiske og homofile familier vokser opp i familiemiljøer som representerer en trygg base for dem.

Studiene som fant at barn med planlagte lesbiske foreldre skåret lavere på atferdsproblemer enn jevnaldrende fra heterofile familier (Bos et al., 2015; Gartrell & Bos, 2010), kan danne hypoteser om at disse barna har gode evner til emosjonsregulering. Evnen til selvregulering antas videre å ha sammenheng med nettopp trygg tilknytning (Fonagy, Gergely, & Target, 2007).

Funn av høyere selvtillit (Bos et al., 2015), mindre ensomhet (Shechner et al., 2013) og større grad av sosial kompetanse (Gartrell & Bos, 2010) kan dessuten tyde på relasjonelle ferdigheter, noe som igjen kan vitne om gode mentaliseringsevner og trygge tilknytningserfaringer. Tenåringene fra planlagte lesbiske familier rapporterte dessuten om

gode, åpne og tillitsfulle relasjoner til sine foreldre, på lik linje som jevnaldrende fra heterofile familier (Bos et al., 2015). Av dette kan man anta at de, i like stor grad som tenåringer fra heterofile familier, har vokst opp med trygge, sensitive og responderende tilknytningspersoner. Funnet fra studien som inkluderte barn fra planlagte homofile familier kan tyde på at dette også gjelder for barn med homofile fedre (Baiocco et al., 2015).

Et element som anses som viktig for barns tilknytning og utvikling, er stabilitet og kontinuitet i barnets miljø (Ainsworth, 1979; Bowlby, 1988). At de planlagte lesbiske og homofile foreldrene rapporterte høyere grad av tilfredshet og fungering i parforholdet og familielivet (Baiocco et al., 2015), kan implisere stabilitet og dermed gode forutsetninger for barnets tilknytningserfaringer.

Det er sentralt å ta i betraktning at barn fra planlagte lesbiske og homofile familier er nettopp planlagte, og gjerne sterkt ønsket og høyt etterlengtet. Å få barn uten å gå veien om tradisjonell, heteroseksuell kontakt er en prosess som krever planlegging, ressurser og bevisste valg. En mulig konsekvens av det kan være at homofile menn og lesbiske kvinner er ekstra forberedt på og motivert for forelderrollen når barnet kommer. Videre kan man tenke seg at dette også setter preg på kvaliteten i forelderutøvelsen og forelder-barn-interaksjonen. Studier som fant forskjeller mellom familietyper når det gjaldt familiefungering og barnas psykososiale fungering, kan støtte en slik antakelse.

Studiens funn ser dermed ut til å være kompatibel med psykodynamiske teorier som postulerer at forelder-barn-relasjonen er av betydning for barns psykososiale utvikling. At barn fra planlagte lesbiske og homofile familier viste like god psykososial fungering som jevnaldrende med en mor og en far, tyder imidlertid på at foreldrenes seksuelle orientering og kjønnsmessige sammensetning ikke er av betydning for hvorvidt barnet utvikler egenskaper som er forbundet med trygg tilknytning.

Betydningen av rollemodeller. Ungdom fra planlagte lesbiske familier rapporterte at de opplevde mødre sine som gode rollemodeller. Mange svarte også at mødre hadde lært dem å være ”åpne og aksepterende mot andre” (Gartrell et al., 2012, s. 1219). At barna skåret lavere på kjønnsjåvinistiske holdninger sammenlignet med barn fra heterofile familier, ser også ut til å kunne forklares med foreldrene (Bos & Sandfort, 2010). Studien fant nemlig at lesbiske mødre, slik barna opplevde det, la mindre press på konformitet til kjønnsstereotyper enn det heterofile foreldre gjorde. Dette kan tyde på at foreldre utgjør en viktig funksjon som rollemodeller for sine barn med hensyn til utvikling av prososiale holdninger og verdier.

I følge sosial læringsteori er rollemodeller også vesentlig for utvikling av kjønnsidentitet. Teorien postulerer at barn lærer kjønnsidentitet og –atferd gjennom å observere og imitere forelderen av samme kjønn. Imidlertid fant Bos og Sandfort (2010) at farsfravær ikke påvirket de to kjerneaspektene ved kjønnsidentitet (å kjenne seg tilfreds med og typisk for den kjønnskategori som man biologisk sett tilhører) for gutter med to lesbiske mødre. Empirien kan dermed hevdes å være inkonsistent med postulatet i sosial læringsteori om at farsfravær vil medføre mindre typisk kjønnsidentitet for gutter.

Å ha tilgang til en mannlig rollemodell, enten det var ens biologiske far (donor), venn eller onkel, ser heller ikke ut til å ha betydning for grad av maskuline og feminine kjønnsrolle trekk for tenåringer i planlagte lesbiske familier (Bos et al., 2012). Imidlertid kan denne studien ikke gi svar på om tenåringene fra planlagte lesbiske familier skåret annerledes på slike egenskaper/trekk enn barn med heterofile foreldre. Funnet kan dermed stille spørsmålsteget ved forestillingen om at rollemodeller og læring har betydning for tilegnelse av kjønnsstypiske egenskaper.

På den annen side trenger det ikke bety at såkalte maskuline og feminine egenskaper ikke læres, men snarere at rollemodellens (foreldres) kjønn ikke er vesentlig. At gutter ikke synes å bli mindre maskuline på tross av fravær av en mannlig rollemodell, eller mindre

”typiske gutter” på tross av farsfravær, kan stille spørsmålstegn ved kjønnsstereotypiske forestillinger om at slike egenskaper kun kan læres av menn. Kanskje kan egenskaper og trekk som defineres som maskuline vel så gjerne læres av en mor (kvinnelig rollemodell) som av en far.

På den annen side, kan det være at foreldrene må tillegges mindre vekt som rollemodeller i kjønns sosialiseringen enn det som er tilfelle i sosial læringsteori. Det er lite trolig at barns kjønns sosialisering er begrenset til familiearenaen. Barn og ungdom lever ikke i et vakuum hjemme, men påvirkes i et gjensidig og aktivt samspill med flere ulike sosialiseringssagenter (barnehage, skole, venner, media osv.). Gjennom samhandling med andre mottar barn og ungdom responser og korreksjoner, både direkte og indirekte, på sin atferd. Slike responser er med på å justere barnets atferd i tråd med sosiale forventninger og normer for kjønn (Goldberg, Kashy, & Smith, 2012). På tross av at flere av tenåringene i planlagte lesbiske familier oppga å ikke ha en mannlig rollemodell, er de ikke unntatt fra sosial påvirkning og eksponering for mannlige og kvinnelige idealer i samfunnet for øvrig. Og på tross av at barn med planlagte lesbiske mødre opplevde mindre kjønns-konformitetspress fra foreldrene enn jevnaldrende fra heterofile familier, rapporterte de likevel den typen press fra venner. Sosial læringsteori anerkjenner også betydningen av andre agenter, men da som underordnet foreldrenes rolle, særlig i småbarnsalder (Marmion & Lundberg-Love, 2004).

For øvrig kan man stille spørsmålstegn ved vurderingen av atypisk kjønnsidentitet, - og/eller –trekk som uheldig. Trenger det å være et mål at barn utvikler kjønnsstypiske trekk? Kanskje er det snarere en fordel dersom jenter tilegner seg såkalte maskuline trekk (f.eks. ambisiøs, selvstendig, selvtillit, se Bem, 1974) og gutter tilegner seg såkalte feminine trekk (f.eks. varme og sensitivitet for andres behov, se Bem, 1974). I en av Platons dialoger (Symposion) heter det at ”det fullkomne menneske omfatter det mannlige og kvinnelige

prinsipp i samme grad” (Sterri, 2014). Kanskje er samfunnet tjent med androgyne medlemmer som har styrkene fra begge kjønn, og ikke kun ”typiske” kvinner og menn.

Aspekter ved kjønnsrolle, kjønnsidentitet og seksuell orientering ble ikke undersøkt i studien som inkluderte barn fra planlagte homofile familier. Dermed kan vi ikke trekke konklusjoner om hvorvidt morsfravær eller foreldres seksuelle orientering har betydning for barn i denne familietyper. Imidlertid peker de øvrige resultatene i retningen av at utvikling av adekvat kjønnsidentitet ikke avhenger av at barn/ungdom har en forelder av samme kjønn. Det betyr ikke nødvendigvis at foreldrenes rolle i modellering ikke er vesentlig, men at teorien med fordel kan justere elementer som ser ut til å hvile på kjønnsstereotypiske forestillinger.

Farsfravær, seksuell orientering og primitive impulser. Som nevnt postulerte Freud at farsfravær ville medføre forstyrret psykoseksuell utvikling både for gutter og jenter (se innledningen i denne oppgaven). Med en forståelse av homoseksualitet som en forstyrrelse og umoden personlighetsutvikling, kan man hevde at Freud var med på å sette sykdomsstempelet på ikke-heterofile menn og kvinner i sin tid. Den empiriske støtten for postulatet om at farsfravær ville medføre forstyrret kjønnsmessig uttrykk og atferd, har vi nettopp sett at er begrenset i de inkluderte studiene. (Bos et al., 2012; Bos & Sandfort, 2010). At farsfravær ville medføre utvikling av ikke-heterofil seksuell identitet, er heller ikke i tråd med funnet som indikerer at majoriteten av ungdommer i planlagte lesbiske familier definerer seg i det heterofile spektrum (Gartrell et al., 2011).

Samtidig har vi sett at sannsynligheten for erfaringer og identitet som avviker fra den heteronormative standard, er større for tenåringer, særlig jenter, fra denne familietyper sammenlignet med ungdomspopulasjonen for øvrig (Gartrell et al., 2011). Om man vurderer dette som negativt, nøytralt eller positivt, er imidlertid avhengig av verdimesig ståsted. Det er likevel ikke empirisk belegg for å hevde at det vitner om forstyrret emosjonell,

atferdsmessig eller sosial fungering. Kanskje kan det heller forstås som en indikator på større grad av åpenhet og fleksibilitet i møte med kategorier. Eller det kan forstås, med bakgrunn i Eriksons femte stadie (identitetsutvikling) og Marcia (1966) sin empiriske utdypning av dette stadiet, som større grad av aktiv og selvstendig utforskning på veien mot en definert (forpliktet) identitet.

I følge Brewaeys og kolleger (1997) mente Freud også at en farsfigur var viktig i forbindelse med utvikling av samvittighet (superego og ego) og dermed evnen til å regulere upassende impulser drevet av aggresjon og behovstilfredsstillelse (id). At barn med en enslig mor skåret høyere på eksternaliserende atferdsproblemer (Shechner et al., 2013), kan i første omgang se ut til å støtte Freuds antakelser om at farsfravær ville medføre dårligere evne til impulsregulering. Imidlertid har vi sett at funnet heller kunne forklares med antall omsorgsgivere fremfor fravær av en far. Dermed støttes heller ikke denne antakelsen i de inkluderte studiene. Som vi har sett, fant flere studier at barn som vokser opp uten en far (i planlagte lesbiske familier) snarere viste mindre grad av atferdsproblemer og bedre sosial tilpasning.

Svaret på spørsmålet om barn trenger både en mor og en far, ser dermed ut til å være nei. I den grad et barns psykososiale utvikling speiler foreldrenes påvirkning og ferdigheter, tyder resultatene i de inkluderte studiene på at to lesbiske mødre, eller to homofile fedre, evner å gi barn like gode forutsetning og vilkår som heterofile foreldre gjør.

Metodiske og Teoretiske Aspekter ved Studiene

Studiens informasjonskilder: foreldre mot strømmen og glansbilde-barn?

Samtlige av de 16 inkluderte studiene baserte seg kun på rapportering fra foreldre og/eller fra barna/ungdommen selv. Selvrapporing er funnet å være særlig egnet når det gjelder identifisering av internaliserende problemer. Derimot er rapportering fra andre (f.eks. foreldre, besteforeldre, venner, lærere) mer presis med hensyn til å identifisere

eksternaliserende problemer (Kosterman i følge van Rijn-van Gelderen et al., 2015, s. 66).

Ideelt sett burde studiene derfor ha benyttet multiple informasjonskilder fremfor kun foreldre og/eller barna/ungdommen.

En fare ved selvrapportering er at svarene kan være påvirket av ønsket om å fremstå best mulig, manifestert som underrapportering av problemer og overrapportering av ressurser. Da barns psykososiale fungering til en viss grad peker tilbake på foreldrenes ferdigheter, kan det tenkes at også foreldrerapporteringene er preget av sosial elskverdighet. Videre kan det være at behovet for å fremstå som en velfungerende familie med veltilpassede barn er ekstra stort for lesbiske og homofile foreldre, nettopp fordi det tradisjonelt har vært knyttet negative holdninger og forestillinger om deres familietype (Fedewa, Black, & Ahn, 2015). Å svømme mot den heteronormative strømmen, kan kanskje medføre et ønske om å fremlegge bevis til forsvar for deres familie.

Det samme kan gjelde for barn og ungdommer med likekjønnede foreldre – at de opplever et press eller et ansvar for å fremstå som særlig tilpasset og velfungerende. I en tidligere kvalitativ studie (Welsh, 2011) fortalte flere ungdommer om nettopp en slik opplevelse av å måtte fremstå som perfekte glansbilder. Kanskje kan et slikt ansvar eller press også ha preget barnas og ungdommenes selvrapportering i de gjennomgåtte studiene.

Studiens utvalg. Studiene har tilsammen studert fem ulike utvalg. At antall utvalg er langt færre enn antall studier, skyldes at flere studier var del av samme langtidsundersøkelse. Vi ser dermed, som Bos og van Balen (2010) også poengterte i sin litteraturgjennomgang, at det foreligger få selvstendige studier i forskningsfeltet. Videre var utvalgene relativt små (fra 40 til 95 deltakere). Ulempen med små utvalg er at det øker sannsynligheten for type-2-feil, som vil si at man aksepterer en feilaktig nullhypotese (Cohen, 1992). Sagt på en annen måte innebærer denne typen feil at forskeren konkluderer med at det ikke foreligger gruppeforskjeller når det faktisk gjør det. Økt sannsynlighet for denne typen feil truer med andre ord

studienes ytre validitet, fordi det øker faren for at studienes resultater ikke speiler de faktiske forhold i populasjonen.

Videre er det en svakhet ved studiene at de har benyttet bekvemmelighetsutvalg og snøballmetode (se forklaring til disse begrepene i fotnote 1, s. 9). Kun ett av de fem utvalgene var basert på et opprinnelig sannsynlighetsutvalg, men selv i denne studien (Bos et al., 2016) kan vi ikke utelukke at snøball-metoden ble benyttet for å trekke ut relevante deltakere fra det hovedutvalget. Det er forståelig at studiene har benyttet slike metoder, da populasjonen av planlagte lesbiske og homofile familier er liten og skjult (ingen fullstendig offentlig oversikt over hvem, hvor eller antall). Imidlertid medfører det fare for et skjevt utvalg som ikke nødvendigvis er representativt for populasjonen som helhet. Personer som melder seg til å delta i slike studier er kanskje særlig bevisste og engasjerte i lesbiske og homofiles rettigheter, samt ressurssterke både med hensyn til sosial, økonomisk, helsemessig og kulturell kapital. De fleste utvalgene i de inkluderte studiene bestod i overveiende grad av barn fra hvite, middelklasse-familier med god økonomi og med høyt utdannede foreldre bosatt i urbane, progressive storbyer. Utvalgene var dermed mer homogene enn man kan anta at populasjonen for øvrig er, noe som gjør generalisering problematisk.

De fleste studiene sørget for at variansen i bakgrunnsvariabler for utvalgsgruppen og sammenligningsgruppen ikke var for store. Det øker sannsynligheten for at eventuelle forskjeller kan tilskrives den uavhengige variabelen (familietype) fremfor demografiske bakgrunnsvariabler. Imidlertid var dette i liten grad sikret i NLLFS-studien, som fant at ungdommer fra planlagte lesbiske familier skåret lavere på problemskalaer og høyere på kompetanseskalaer i CBCL sammenlignet med et normativt Achenbach-utvalg. Det kan dermed ikke utelukkes at disse forskjellene skyldtes variasjon i bakgrunnsvariabler fremfor familietype.

Forskningsspørsmålene. Om vi ser på listen over forfattere i de 16 inkluderte studiene, ser vi en dominans av enkelte forfattere som går igjen, både innad i langtidstudier, men også på tvers av enkeltstudier. Som Allen (2015) poengterer kan dette utgjøre en trussel for variasjonen i hypoteser, påstander og perspektiver som testes og fremmes i forskningsfeltet.

Allen (2015) hevder videre at gruppen av forskere som studerer ulike typer av lesbiske og homofile familier synes noe homogen i den forstand at de fleste er kvinner, feminister, ofte lesbiske og engasjert i kampen for lesbiske og homofile personers rettigheter. Jeg tenker at dette ikke nødvendigvis trenger å være et problem så lenge forskerne er bevisst eget ståsted og etterstreber tolkning og formidling av resultater på en sannferdig og objektiv måte. Imidlertid kan det være uheldig dersom deler av resultater ikke rapporteres, eller hele studier ikke publiseres, fordi funnene ikke tjener forskernes og deltakernes politiske agenda om sosial rettferdighet.

På tross av en mulig dominans av et homonormativt syn i forskningsfeltet, synes de fleste forskningsspørsmålene likevel å ta utgangspunkt i heteronormative forestillinger. Studiene omhandlet i stor grad utfall som rettsvesenet var bekymret for på 1970-tallet. Implisitt i slike bekymringer kan man hevde at det ligger en forestilling om at homofile menn og lesbiske kvinner ikke er egnet til foreldrerollen, og at barn vil ta skade av å vokse opp med ikke-heterofile foreldre. Videre kan man hevde at det komparative fokuset i flere av studiene, stadfester den heterofile kjernefamilien som en normativ gullstandard. På tross av studienes resultater og forskernes mulige intensjoner, kan slike faktorer dermed være med på å opprettholde og forsterke heteronormative forestillingen og holdninger (Stacey & Biblarz, 2001). Et stadig fokus på utfall og sammenligning med heterofile familier, kan dessuten medføre et opplevd press for barn og ungdom fra planlagte lesbiske og homofile familier om å måtte demonstrere sin vellykkethet.

Tidligere litteraturgjennomganger har hevdet at forskningsfeltet er dominert av et essensialistisk syn på kjønn og seksualitet (f.eks. Anderssen et al., 2002; Andreassen, 2009). Et slikt syn kan også spores i flere av de inkluderte studiene i denne gjennomgangen. Blant annet ser vi det i NLLFS-studien (Bos et al., 2012) som undersøkte aspekter ved kjønn gjennom kartlegging av forhåndsdefinerte kategorier (essenser) som maskuline og feminine trekk. Et sosialkonstruksjonistisk perspektiv synes derimot å være noe mer tilstede i DLLFS-studien (Bos & Sandfort, 2010) der kjønnsidentitet heller ble kartlagt gjennom barnets egne opplevelser, vurderinger og holdninger. At de fleste studiene har et komparativt fokus der planlagte lesbiske og homofile familier kontrasteres og sammenlignes med heterofile familier (som om disse kategoriene speiler distinkte essenser), vitner imidlertid om en diskurs preget av essensialisme. En slik forståelse kan kritiseres for å bære preg av biologisk determinisme og dikotom kategorisering. Dette kan videre begrense en fleksibel og dynamisk forståelse av mennesker, og medføre at viktige nyanser går tapt. Hva som vurderes som normalt versus atypisk, eller godt versus dårlig med hensyn til barns oppvekstvilkår, fungering og identitetsutvikling, kan snarere forstås som foranderlig, kontekstavhengig og sosialt konstruert. Studier med en mer fenomenologisk tilnærming er dermed vel så godt egnet for å få kunnskap om barn og ungdommer i planlagte lesbiske og homofile familier. Mens kvantitative studier reduserer den subjektive livsverden til tall og statistikk, kan studier med en diskursanalytisk og fenomenologisk tilnærming gi ytterligere kunnskap om nyanser i deres opplevelser, erfaringer og behov. Sånn sett er det en svakhet ved denne oppgaven at jeg valgte å ekskludere studier av denne typen.

Kan Resultatene Generaliseres til Norske Forhold?

Land som er representert i denne litteraturgjennomgangen er Israel, Italia, Nederland og USA. Disse landene skiller seg noe fra hverandre med hensyn til rettigheter og muligheter for likekjønnede par til samliv og foreldreskap. Trolig skiller de seg også når det gjelder

holdninger i befolkningen til ikke-heterofile familier og utradisjonelle familietyper. Likevel fant alle studiene at barn og ungdommer fra planlagte lesbiske eller homofile familier skåret likt eller bedre på de fleste indikatorer for psykososial fungering sammenlignet med jevnaldrende med heterofile foreldre. Imidlertid var det ingen studier som sammenlignet utfall på tvers av landegrensener, noe som gjør det vanskelig å si noe om hvorvidt holdningsmessige, kulturelle, religiøse og lovmessige aspekter i samfunnet påvirker utfall for barn i planlagte homofile og lesbiske familier. Dersom vi likevel tar det for gitt at det er en sammenheng mellom disse faktorene, kan vi anta at Nederland er det landet som best kan sammenlignes med Norge. Dette fordi rettigheter og muligheter til ekteskap og foreldreskap for likekjønnede par er nokså likt. Videre finnes det visse likheter i demografiske variabler, religionens avtakende posisjon i samfunnet og trolig i befolkningens holdninger. På den annen side kan det tenkes at det holdningsmessige klimaet er noe mer liberalt i Nederland, da likekjønnet ekteskap og donorinseminasjon for lesbiske kvinner har vært tillat lenger der. Det er heller ikke utenkelig at Norge kan sammenlignes med de øvrige landene da også disse er å regne som moderniserte, industrialiserte og vestlige land med stort sett like konseptualiseringer for kjønn, seksuelle kategorier og familiestrukturer (Anderssen et al., 2002).

Videre Forskning

Da det foreligger få selvstendige studier, og disse dessuten har visse metodiske svakheter med hensyn til utvalg og informasjonskilder, er det behov for mer forskning særlig på planlagte homofile familier, men også planlagte lesbiske familier. Det er også behov for forskning som tar for seg planlagte slike familier i Skandinavia, da populasjonen av barn med planlagte likekjønnede foreldre trolig har økt i takt med lovendringer. Studier som benytter store, representative utvalg vil være viktig for forskning på psykososiale utfall. Videre er det relevant med studier som utforsker disse barnas erfaringer og behov med en mer

fenomenologisk tilnærming. På den måten kan vi få mer kunnskap om subjektive opplevelser fremfor kun objektive tall som sier noe om normal versus atypisk utvikling og fungering.

Konklusjon

I denne litteraturgjennomgangen har vi sett at barn og ungdom fra planlagte lesbiske familier skårer likt eller bedre på indikatorer som omhandler emosjonell fungering, atferdsmessig tilpasning, relasjoner til jevnaldrende og skoleferdigheter i forhold til barn og ungdom fra heterofile familiekontekster. Opplevd stigmatisering ser imidlertid ut til å være en risikofaktor for emosjonell og atferdsmessig tilpasning. Studiene tyder likevel på at barn og ungdommer i planlagte lesbiske familier vokser opp med gode relasjoner og familieforhold. Videre ser det ikke ut til at fravær av en far eller annen mannlig rollemodell påvirker kjønnsidentitet eller kjønnsrolle trekk for barn og ungdom i denne familietyper. Imidlertid viser de mindre grad av kjønnsjåvinnistiske holdninger og opplever mindre kjønnskonformitetspress. Tilbøyeligheten til biseksuell kontakt og/eller –identitet, er dessuten høyere for tenåringsjenter fra planlagte lesbiske familier i forhold til jevnaldrende med heterofile foreldre. Funnene vitner dermed om at barn og ungdom ikke tar skade av å vokse opp i en lesbisk familiekontekst. Studiene har imidlertid metodiske svakheter med hensyn til utvalg og antall informasjonskilder som ble benyttet. Når det gjelder barn fra planlagte homofile familier, foreligger det for lite empiri til at vi kan trekke bastante konklusjoner. Den ene studien som inkluderte barn fra planlagte homofile familier, indikerer imidlertid at de viser like god psykososial fungering som barn fra tradisjonelle heterofile familier.

Referanser

- Ainsworth, M. D. S. (1979). Attachment as related to mother-infant interaction. In J. S. Rosenblatt, R. A. Hinde, C. Beer, & M.-C. Busnel (Eds.), *Advances in the study of behavior* (Vol. 9, pp. 1-51): Academic Press.
- Ainsworth, M. S. (1989). Attachments beyond infancy. *American Psychologist*, *44*(4), 709-716. doi:10.1037/0003-066X.44.4.709
- Ainsworth, M. S., Blehar, M. C., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Allen, D. (2015). More heat than light: A critical assessment of the same-sex parenting literature, 1995-2013. *Marriage & Family Review*, *51*(2), 154-182.
doi:<http://dx.doi.org/10.1080/01494929.2015.1033317>
- Allen, J. P., Moore, C., Kuperminc, G., & Bell, K. (1998). Attachment and adolescent psychosocial functioning. *Child Development*, *69*(5), 1406-1419.
doi:<http://dx.doi.org/10.2307/1132274>
- Anderssen, N., Amlie, C., & Ytteroy, E. A. (2002). Outcomes for children with lesbian or gay parents: A review of studies from 1978 to 2000. *Scandinavian Journal of Psychology*, *43*(4), 335-351. doi:<http://dx.doi.org/10.1111/1467-9450.00302>
- Anderssen, N., & Hellesund, T. (2009). Heteronormative consensus in the Norwegian same-sex adoption debate? *Journal of Homosexuality*, *56*(1), 102-120.
doi:<http://dx.doi.org/10.1080/00918360802551597>
- Andreassen, K. (2009). *Psykologiske utfall hos barn med lesbiske foreldre. En litteraturgjennomgang fra år 2000 til 2008*. (Hovedoppgave), Universitetet i Bergen, Psykologisk fakultet. Retrieved from <http://bora.uib.no/handle/1956/3488>
- Baiocco, R., & Laghi, F. (2013). Sexual orientation and the desires and intentions to become parents. *Journal of Family Studies*, *19*(1), 90-98. doi:10.5172/jfs.2013.19.1.90
- Baiocco, R., Nardelli, N., Pezzuti, L., & Lingiardi, V. (2013). Attitudes of Italian heterosexual older adults towards lesbian and gay parenting. *Sexuality Research & Social Policy: A Journal of the NSRC*, *10*(4), 285-292. doi:<http://dx.doi.org/10.1007/s13178-013-0129-2>
- Baiocco, R., Santamaria, F., Ioverno, S., Fontanesi, L., Baumgartner, E., Laghi, F., & Lingiardi, V. (2015). Lesbian mother families and gay father families in Italy: Family functioning, dyadic satisfaction, and child well-being. *Sexuality Research & Social*

- Policy: A Journal of the NSRC*, 12(3), 202-212. doi:<http://dx.doi.org/10.1007/s13178-015-0185-x>
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory*. London: Prentice Hall.
- Bandura, A., & Walters, R. H. (1963). *Social learning and personality development*. New York: Holt Rinehart and Winston.
- Barneloven. (1981). *Lov om barn og foreldre, LOV-1981-04-08-7*. Retrieved from <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1981-04-08-7?q=barneloven>.
- Bem, S. L. (1974). The measurement of psychological androgyny. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 42(2), 155-162. doi:<http://dx.doi.org/10.1037/h0036215>
- Berkowitz, D. (2009). Theorizing lesbian and gay parenting: past, present, and future scholarship. *Journal of Family Theory & Review*, 1(3), 117-132. doi:10.1111/j.1756-2589.2009.00017.x
- Biblarz, T. J., & Savci, E. (2010). Lesbian, gay, bisexual, and transgender families. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 480-497. doi:10.1111/j.1741-3737.2010.00714.x
- Biblarz, T. J., & Stacey, J. (2010). How does the gender of parents matter? *Journal of Marriage and Family*, 72(1), 3-22. doi:<http://dx.doi.org/10.1111/j.1741-3737.2009.00678.x>
- Bioteknologiloven. (2003). *Lov om humanmedisinsk bruk av bioteknologi m.m., LOV-2003-12-05-100*. Retrieved from <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2003-12-05-100?q=bioteknologiloven>.
- Bos, H. M. W. (2010). Planned gay father families in kinship arrangements. *Australian and New Zealand Journal of Family Therapy*, 31(4), 356-371. doi:<http://dx.doi.org/10.1375/anft.31.4.356>
- Bos, H. M. W., Balen, F. v., & Boom, D. C. v. d. (2005). Lesbian families and family functioning: an overview. *Patient Education and Counseling*, 59(3), 263-275. doi:<https://doi.org/10.1016/j.pec.2004.10.006>
- Bos, H. M. W., & Gartrell, N. (2010). Adolescents of the USA national longitudinal lesbian family study: Can family characteristics counteract the negative effects of stigmatization? *Family Process*, 49(4), 559-572. doi:<http://dx.doi.org/10.1111/j.1545-5300.2010.01340.x>
- Bos, H. M. W., Gartrell, N., & van Gelderen, L. (2013). Adolescents in lesbian families: DSM-oriented scale scores and stigmatization. *Journal of Gay & Lesbian Social Services: The Quarterly Journal of Community & Clinical Practice*, 25(2), 121-140. doi:<http://dx.doi.org/10.1080/10538720.2013.782456>

- Bos, H. M. W., Goldberg, N., Van Gelderen, L., & Gartrell, N. (2012). Adolescents of the U.S. National longitudinal lesbian family study: Male role models, gender role traits, and psychological adjustment. *Gender & Society, 26*(4), 603-638.
doi:<http://dx.doi.org/10.1177/0891243212445465>
- Bos, H. M. W., Knox, J. R., van Rijn-van Gelderen, L., & Gartrell, N. K. (2016). Same-sex and different-sex parent households and child health outcomes: Findings from the national survey of children's health. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics, 37*(3), 179-187. doi:<http://dx.doi.org/10.1097/DBP.0000000000000288>
- Bos, H. M. W., & Sandfort, T. G. (2010). Children's gender identity in lesbian and heterosexual two-parent families. *Sex Roles, 62*(1-2), 114-126.
doi:<http://dx.doi.org/10.1007/s11199-009-9704-7>
- Bos, H. M. W., & van Balen, F. (2010). Children of the new reproductive technologies: Social and genetic parenthood. *Patient Education and Counseling, 81*(3), 429-435.
doi:<http://dx.doi.org/10.1016/j.pec.2010.09.012>
- Bos, H. M. W., van Gelderen, L., & Gartrell, N. (2015). Lesbian and heterosexual two-parent families: Adolescent-parent relationship quality and adolescent well-being. *Journal of Child and Family Studies, 24*(4), 1031-1046. doi:<http://dx.doi.org/10.1007/s10826-014-9913-8>
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss. Vol. 2. Separation: Anxiety and anger*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1982). *Attachment and loss. Vol. 1: Attachment*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent-child attachment and healthy human development*. New York, NY, US: Basic Books.
- Bretherton, I. (1992). The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental Psychology, 28*(5), 759-775. doi:<http://dx.doi.org/10.1037/0012-1649.28.5.759>
- Brewaeyns, A., Ponjaert, I., Van Hall, E. V., & Golombok, S. (1997). Donor insemination: Child development and family functioning in lesbian mother families. *Human Reproduction, 12*(6), 1349-1359. doi:10.1093/humrep/12.6.1349
- Brinamen, C. F., & Mitchell, V. (2008). Gay men becoming fathers: A model of identity expansion. *Journal of GLBT Family Studies, 4*(4), 521-541.
doi:10.1080/15504280802191772

- Clarke, V. (2001). What about the children? Arguments against lesbian and gay parenting. *Women's Studies International Forum*, 24(5), 555-570.
doi:<http://dx.doi.org/10.1016/S0277-5395%2801%2900193-5>
- Cohen, J. (1992). Statistical power analysis. *Current Directions in Psychological Science*, 1(3), 98-101. doi:10.1111/1467-8721.ep10768783
- Crowl, A., Ahn, S., & Baker, J. (2008). A meta-analysis of developmental outcomes for children of same-sex and heterosexual parents. *Journal of GLBT Family Studies*, 4(3), 385-407. doi:<http://dx.doi.org/10.1080/15504280802177615>
- Data Resource Center for Child & Adolescent Health. (2017). The national survey of children's health. Retrieved from <http://www.nschdata.org/learn/NSCH>
- DeLamater, J. D., & Hyde, J. S. (1998). Essentialism vs. social constructionism in the study of human sexuality. *The Journal of Sex Research*, 35(1), 10-18.
doi:10.1080/00224499809551913
- Egan, S. K., & Perry, D. G. (2001). Gender identity: A multidimensional analysis with implications for psychosocial adjustment. *Developmental Psychology*, 37(4), 451-463.
doi:10.1037/0012-1649.37.4.451
- Endringslov til ekteskapsloven. (2008). *Lov om endringer i ekteskapsloven, barneloven, adopsjonsloven, bioteknologiloven mv. (felles ekteskapslov for heterofile og homofile par)*. Barne- og likestillingsdepartementet Retrieved from <https://lovdata.no/dokument/LTI/forskrift/2008-06-27-745>.
- Fedewa, A. L., Black, W. W., & Ahn, S. (2015). Children and adolescents with same-gender parents: A meta-analytic approach in assessing outcomes. *Journal of GLBT Family Studies*, 11(1), 1-34. doi:10.1080/1550428x.2013.869486
- FNs barnekonvensjon. (2003). *FNs konvensjon om barnets rettigheter. Vedtatt av de forente nasjoner 20.november 1989. Ratifisert av Norge 8.januar 1991. Revidert oversettelse mars 2003 med tilleggsprotokoller*. Oslo.
- Folgerø, T. (2008). Queer nuclear families? Reproducing and transgressing heteronormativity. *Journal of Homosexuality*, 54(1-2), 124-149. doi:10.1080/00918360801952028
- Fonagy, P., Gergely, G., & Target, M. (2007). The parent–infant dyad and the construction of the subjective self. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 48(3-4), 288-328.
doi:10.1111/j.1469-7610.2007.01727.x
- Fonagy, P., & Target, M. (1997). Attachment and reflective function: Their role in self-organization. *Development and Psychopathology*, 9(4), 679-700.
doi:<http://dx.doi.org/10.1017/S0954579497001399>

- Førde, K. E. (2015). Surrogati. *Store medisinske leksikon*. Retrieved from <https://sml.snl.no/surrogati/>
- Gartrell, N., & Bos, H. (2010). US national longitudinal lesbian family study: Psychological adjustment of 17-year-old adolescents. *Pediatrics*, *126*(1), 28-36. doi:<http://dx.doi.org/10.1542/peds.2009-3153>
- Gartrell, N., Bos, H. M. W., Peyser, H., Deck, A., & Rodas, C. (2012). Adolescents with lesbian mothers describe their own lives. *Journal of Homosexuality*, *59*(9), 1211-1229. doi:<http://dx.doi.org/10.1080/00918369.2012.720499>
- Gartrell, N. K., Bos, H. M. W., & Goldberg, N. G. (2011). Adolescents of the U.S. national longitudinal lesbian family study: Sexual orientation, sexual behavior, and sexual risk exposure. *Archives of Sexual Behavior*, *40*(6), 1199-1209. doi:<http://dx.doi.org/10.1007/s10508-010-9692-2>
- Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Goldberg, A. E., Kashy, D. A., & Smith, J. Z. (2012). Gender-typed play behavior in early childhood: Adopted children with lesbian, gay, and heterosexual parents. *Sex Roles*, *67*(9-10), 503-515. doi:<http://dx.doi.org/10.1007/s11199-012-0198-3>
- Goldberg, A. E., & Smith, J. Z. (2011). Stigma, social context, and mental health: Lesbian and gay couples across the transition to adoptive parenthood. *Journal of Counseling Psychology*, *58*(1), 139-150. doi:10.1037/a0021684
- Goldberg, N. G., Bos, H. M. W., & Gartrell, N. K. (2011). Substance use by adolescents of the USA national longitudinal lesbian family study. *Journal of Health Psychology*, *16*(8), 1231-1240. doi:<http://dx.doi.org/10.1177/1359105311403522>
- Golombok, S., & Tasker, F. (2010). Gay fathers. In M. Lamb (Ed.), *The role of father in child development*. Hoboken, NJ: Wiley.
- Golombok, S., Tasker, F., & Murray, C. (1997). Children raised in fatherless families from infancy: Family relationships and the socioemotional development of children of lesbian and single heterosexual mothers. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *38*(7), 783-791. doi:10.1111/j.1469-7610.1997.tb01596.x
- Groh, A. M., Fearon, R. P., Bakermans-Kranenburg, M. J., van Ijzendoorn, M. H., Steele, R. D., & Roisman, G. I. (2014). The significance of attachment security for children's social competence with peers: a meta-analytic study. *Attachment & Human Development*, *16*(2), 103-136. doi:10.1080/14616734.2014.883636

- Gross, J. T., Stern, J. A., Brett, B. E., & Cassidy, J. (2017). The multifaceted nature of prosocial behavior in children: Links with attachment theory and research. *Social Development, 26*(4), 661-678. doi:10.1111/sode.12242
- Herek, G. M. (2000). Sexual prejudice and gender: Do Heterosexuals' attitudes toward lesbians and gay men differ? *Journal of Social Issues, 56*(2), 251-266. doi:10.1111/0022-4537.00164
- Hollekim, R., Slaatten, H., & Anderssen, N. (2012). A nationwide study of Norwegian beliefs about same-sex marriage and lesbian and gay parenthood. *Sexuality Research & Social Policy: A Journal of the NSRC, 9*(1), 15-30. doi:<http://dx.doi.org/10.1007/s13178-011-0049-y>
- ILGA-Europe. (2017). Rainbow map. Retrieved from <https://rainbow-europe.org/>
- Jacobsen, D. I. (2015). *Hvordan gjennomføre undersøkelser. Innføring i samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Cappelen Damm akademisk.
- Johnson, S. M. (2012). Lesbian mothers and their children: The third wave. *Journal of Lesbian Studies, 16*(1), 45-53. doi:<http://dx.doi.org/10.1080/10894160.2011.557642>
- Kazyak, E., & Woodell, B. (2016). Law and lgbt-parent families. *Sexuality & Culture, 20*(3), 749-768. doi:<http://dx.doi.org/10.1007/s12119-016-9335-4>
- Korsnes, O., Andersen, H., & Brante, T. (1997). *Sosiologisk leksikon*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Lambert, S. (2005). Gay and lesbian families: What we know and where to go from here. *The Family Journal, 13*(1), 43-51. doi:<http://dx.doi.org/10.1177/1066480704270150>
- Lustenberger, S. (2014). Questions of belonging: Same-sex parenthood and Judaism in transformation. *Sexualities, 17*(5-6), 529-545. doi:10.1177/1363460714526117
- Løyning, A., Eidsvig, M. B., Tande, C., Asp, U., Mæland, M., Lorentsen, S., . . . Kopperud, T. (2005, 2. september). Kampen om ekteskapet, Leserinnlegg. *Aftenposten*, p. 5. Retrieved from <https://eavis.aftenposten.no/aftenposten/81461/>
- MacCallum, F., & Golombok, S. (2004). Children raised in fatherless families from infancy: a follow-up of children of lesbian and single heterosexual mothers at early adolescence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 45*(8), 1407-1419. doi:10.1111/j.1469-7610.2004.00324.x
- Malterud, K. (2017). *Kvalitativ metasyntese som forskningsmetode i medisin og helsefag*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Marcia, J. E. (1966). Development and validations of ego- and identity status. *Journal of Personality and Social Psychology, 3*(5), 551-558. doi:10.1037/h0023281

- Marmion, S., & Lundberg-Love, P. (2004). Learning masculinity and femininity: Gender socialization from parents and peers across the life span *Praeger guide to the psychology of gender* (pp. 1-26). Westport, CT: Praeger Publishers/Greenwood Publishing Group; US.
- McPherson, D. (1993). *Gay parenting couples: parenting arrangements, arrangements satisfaction*. (Doctoral dissertation), Pacific Graduate School of Psychology, Palo Alto, CA.
- Olson, D. (2011). Faces iv and the circumplex model: Validation study. *Journal of Marital and Family Therapy*, 37(1), 64-80. doi:10.1111/j.1752-0606.2009.00175.x
- Olson, D. H. (2000). Circumplex model of marital and family systems. *Journal of Family Therapy*, 22(2), 144-167. doi:10.1111/1467-6427.00144
- Paige, R. U. (2005). Proceedings of the American Psychological Association for the legislative year 2004: Minutes of the annual meeting of the council of representatives, february 20-22, 2004, Washington, DC, and July 28 and 30, 2004, Honolulu, Hawaii, and minutes of the February, April, June, August, October, and December 2004 meetings of the board of directors. *American Psychologist*, 60(5), 436-511. doi:<http://dx.doi.org/10.1037/0003-066X.60.5.436>
- Parker, J. G., & Asher, S. R. (1987). Peer relations and later personal adjustment: Are low-accepted children at risk? *Psychological Bulletin*, 102(3), 357-389. doi:10.1037/0033-2909.102.3.357
- Patterson, C. J. (1992). Children of lesbian and gay parents. *Child Development*, 63(5), 1025-1042. doi:<http://dx.doi.org/10.2307/1131517>
- Patterson, C. J. (1995). Lesbian mothers, gay fathers, and their children *Lesbian, gay, and bisexual identities over the lifespan: Psychological perspectives* (pp. 262-290). New York, NY: Oxford University Press; US.
- Patterson, C. J. (2017). Parents' sexual orientation and children's development. *Child Development Perspectives*, 11(1), 45-49. doi:10.1111/cdep.12207
- Patterson, C. J., & Redding, R. E. (1996). Lesbian and gay families with children: Implications of social science research for policy. *Journal of Social Issues*, 52(3), 29-50. doi:10.1111/j.1540-4560.1996.tb01578.x
- Power, J. J., Perlesz, A., Schofield, M. J., Pitts, M. K., Brown, R., McNair, R., . . . Bickerdike, A. (2010). Understanding resilience in same-sex parented families: The work, love, play study. *BMC Public Health*, 10, 115. doi:<http://dx.doi.org/10.1186/1471-2458-10-115>

- Schumm, W. R. (2004). What was really learned from Tasker and Golombok's (1995) study of lesbian and single parent mothers? *Psychological Reports*, 94(2), 422-424.
- Schumm, W. R. (2005). Empirical and theoretical perspectives from social science on gay marriage and child custody issues. *St. Thomas Law Review*, 18, 425 - 471.
- Schumm, W. R. (2011). Are two lesbian parents better than a mom and dad? Logical and methodological flaws in recent studies affirming the superiority of lesbian parenthood. *Ava Maria Law Review*, 10, 79 - 119.
- Shechner, T., Slone, M., Lobel, T., & Shechter, R. (2013). Children's adjustment in non-traditional families in Israel: The effect of parental sexual orientation and the number of parents on children's development. *Child: Care, Health and Development*, 39(2), 178-184. doi:<http://dx.doi.org/10.1111/j.1365-2214.2011.01337.x>
- Skeivt arkiv. (n.d.). Tidslinje. Retrieved from <http://skeivtarkiv.no/tidslinje/-event-homofile-friskmeldes>
- Slåtten, H., & Anderssen, N. (2008). *Holdninger til lesbiske kvinner, homofile menn, bifile kvinner og menn og transpersoner (LHBT- personer). En landsomfattende representativ spørreundersøkelse*. Retrieved from Bergen:
- Stacey, J., & Biblarz, T. J. (2001). (How) does the sexual orientation of parents matter? *American Sociological Review*, 66(2), 159-183. doi:<http://dx.doi.org/10.2307/2657413>
- Steffens, M. C., & Wagner, C. (2004). Attitudes toward lesbians, gay men, bisexual women, and bisexual men in Germany. *The Journal of Sex Research*, 41(2), 137-149. doi:10.1080/00224490409552222
- Sterri, A. B. (2014). Androgyn. *Store norske leksikon*. Retrieved from <https://snl.no/androgyn>
- Stiklestad, S. S. (2012). *Planlagte lesbiske familier kontroverser og kunnskap. Familierettslige spørsmål i lys av samfunnsdebatten*. Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet, Trondheim.
- Tasker, F. (2005). Lesbian mothers, gay fathers, and their children: A review. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics*, 26(3), 224-240. doi:<http://dx.doi.org/10.1097/00004703-200506000-00012>
- Tasker, F. L., & Golombok, S. (1997). *Growing up in a lesbian family: Effects on child development*. New York, NY, US: Guilford Press.
- US Census Bureau. (2015). Characteristics of same-sex couple households: 2015. Retrieved from <https://www.census.gov/data/tables/time-series/demo/same-sex-couples/ssc-house-characteristics.html>

- van Gelderen, L., Bos, H. M. W., Gartrell, N., Hermanns, J., & Perrin, E. C. (2012a). Quality of life of adolescents raised from birth by lesbian mothers: The US national longitudinal family study. *Journal of Developmental and Behavioral Pediatrics, 33*(1), 17-23. doi:<http://dx.doi.org/10.1097/DBP.0b013e31823b62af>
- van Gelderen, L., Gartrell, N., Bos, H. M. W., van Rooij, F. B., & Hermanns, J. M. A. (2012b). Stigmatization associated with growing up in a lesbian-parented family: What do adolescents experience and how do they deal with it? *Children and Youth Services Review, 34*(5), 999-1006. doi:10.1016/j.childyouth.2012.01.048
- van Gelderen, L., Gartrell, N. N., Bos, H. M. W., & Hermanns, J. M. (2013). Stigmatization and promotive factors in relation to psychological health and life satisfaction of adolescents in planned lesbian families. *Journal of Family Issues, 34*(6), 809-827. doi:<http://dx.doi.org/10.1177/0192513X12447269>
- van Rijn-van Gelderen, L., Bos, H. M. W., & Gartrell, N. K. (2015). Dutch adolescents from lesbian-parent families: How do they compare to peers with heterosexual parents and what is the impact of homophobic stigmatization? *Journal of Adolescence, 40*, 65-73. doi:<http://dx.doi.org/10.1016/j.adolescence.2015.01.005>
- Vanfraussen, K., Ponjaert-Kristoffersen, I., & Brewaeys, A. (2002). What does it mean for youngsters to grow up in a lesbian family created by means of donor insemination? *Journal of Reproductive and Infant Psychology, 20*(4), 237-252. doi:<http://dx.doi.org/10.1080/0264683021000033165>
- Welsh, M. G. (2011). Growing up in a same-sex parented family: The adolescent voice of experience. *Journal of GLBT Family Studies, 7*(1-2), 49-71. doi:<http://dx.doi.org/10.1080/1550428X.2010.537241>
- Wiik, K. A., Seierstad, A., & Noack, T. (2012). *Divorce in Norwegian same-sex marriages 1993-2011* (Discussion Papers no.723). Retrieved from <https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/DP/dp723.pdf>